

HET GENTSE MEERSENIERSAMBACHT (1305-1540)

door

E. VAN DER HALLEN

Van de 53 kleine neringen die Gent althans vanaf het einde van de 14de eeuw telt, werd er tot nu toe slechts één uitvoerig bestudeerd, namelijk dat van de schippers¹. Gezien het belang van de kleine neringen als lid van de stadsbevolking, naast dat van de weverie en de poorterie², leek het ons interessant ons, in het licht van een licentiaatsverhandeling³, te verdiepen in de studie van een van die neringen, in de hoop hiermee een bijdrage te leveren tot de kennis van het Gentse ambachtswezen en de sociaal-economische structuren van de stad in het algemeen. Onze voorkeur ging meer bepaald naar het ambacht der meerseniers, en dit om verschillende redenen. Vooreerst is dit ambacht een van de weinige waarover voldoende bronnenmateriaal voor de middeleeuwen bewaard is gebleven. Bovendien dateren de eerste keuren reeds van 1305, dus kort na de democratiseringsgolf die de ambachten hun autonomie verleende⁴. Tevens is in twee studies over hun Antwerpse⁵ en Luikse⁶ collega's gebleken dat zij als kleinhandelaars in de meest uiteenlopende produkten, een belangrijke plaats innamen onder de ambachten van die steden. Ze omvatten daar,

(1) F. CORRIJN, Het schippersambacht te Gent (1302-1492), in: *H.M.G.O.G.*, nieuwe reeks, dl. I, 1944, p. 165-204.

(2) V. FRIS, Les origines de la Réforme Constitutionnelle de Gand de 1360-69, in: *Fédération archéologique et historique de Belgique. Annales du XXe Congrès*, Gand, 1907, dl. II, p. 450.

(3) O.l.v. Prof. Dr. W. Prevenier, RUG, 1975-76.

(4) Binnen het lid van de 53 kleine neringen neemt het meerseniersambacht de 31e plaats in (SAG, 156, f° 1, f° 82, 84, 85). In 1305 ontvangen de meerseniers 2 keuren. Ze zijn beide opgesteld in het schependom van Boudin van der Hameyden en Jan Utendale. Een van beide is gedateerd op 10 november 1305 (SAG, 178/5, f° 3 v°-4, uitgegeven in F. DE POTTER, *Gent van den oudsten tijden tot heden. Geschiedkundige beschrijving der stad*, dl. VI, Gent, s.d., p. 447, nt. 1). De andere (SAG, nr. 1 uit de dozen „Chartes des francs-merciers”, voortaan aangeduid als FM, nr ...) eveneens uitgegeven in F. DE POTTER, o.c., dl. VI, pp. 550-552. De transcriptie is echter niet steeds nauwkeurig daar de auteur een 18de-eeuws afschrift (SAG, 178/5, f° 1-3) gebruikt heeft; draagt geen nauwkeuriger datering. Daar de ambtstermijn van de schepenen begint op 15 augustus (P. ROGGHE, Het Gentsche Stadsbestuur van 1302 tot 1345 en een en ander betreffende het Gentsche Stadspatriciaat, in: *H.M.G.O.G.*, nieuwe reeks, dl. I, 1944, p. 136), kunnen we deze datum als *terminus a quo* voor het uitvaardigen van deze keure stellen. In beide ordonnanties vinden we een onderling verschillende vaststelling van het inkomgeld: de som die bepaald wordt in de keure van 10 november is degene die we in latere schuldbekentenissen terugvinden, zodat de andere keure van vroegere datum moet dateren, en 10 november dus als *terminus ad quem* beschouwd moet worden.

(5) E. GEUDENS, *Het Hoofdambacht der Meerseniers*, 2 dln., Antwerpen, 1903-1904.

(6) E. PONCELET, Le bon métier des Merciers de la cité de Liège, in: *Bulletin de la société liégeoise de littérature wallonne*, dl. L, 1908, p. 35-78.

evenals in Bergen op Zoom en Namen, naast de eigenlijke meerseniërs ook nog uitvoerders van andere, meestal aanverwante beroepen ⁷.

Toen we de studie van het Gentse meerseniërsambacht aanvatten, bleek al vlug dat het eveneens verschillende afdelingen onder zich verenigde. Dit bleek uit een statische ledenlijst van 1484-85 ⁸ die gevolgd wordt door jaarlijkse aanvullingen met opgave van de namen van de dekens, gezwoorenen en nieuwe leden van de nering. Deze lijst is ingedeeld in vijf reeksen namen, elk voorafgegaan door de omschrijving van de afdeling waarvan ze deel uitmaken. In het register komen de afdelingen respectievelijk voor als volgt: *Dled van den Coornaerde*, *Dled van den Wasse*, *Dled van den mesmakers*, *Dled van den sceemakers* en *Dled van der Maerct*. Twee ervan verraden dadelijk het bedoelde beroep, nl. de mesmakers en de schedemakers. De betekenis van de tweede groep, nl. *Dled van den Wasse*, wordt ons duidelijk als we het artikel 14 van de ordonnantie van 1305 lezen, dat bepaalt dat al wie *wassine kersen ofte stallichte* maakt of verkoopt, lid van het ambacht moet zijn ⁹. Met deze afdeling worden dus de waskaarsmakers bedoeld. Moeilijker wordt het de betekenis van de twee overige benamingen, *Dled van den Coornaerde* en *Dled van der Maerct*, te begrijpen. In tegenstelling tot de vorige aanduidingen gaat het hier duidelijk om toponiemen. De eerste slaat uiteraard op de Koornmarkt, de tweede duidt de Vrijdagmarkt aan ¹⁰. Het is moeilijk deze twee benamingen aan een beroep te koppelen. Het feit dat de eigenlijke meerseniërs als voornaamste groep van de nering ongetwijfeld in de ledenlijst moeten opgenomen zijn, doet ons vermoeden dat deze twee overige groepen, of minstens één van beide, de meerseniërs betreffen. Vermits echter de bonnetmakers sedert 20 oktober 1460 ook in het ambacht zijn opgenomen ¹¹, mag deze afdeling geenszins over het hoofd gezien worden. Nader onderzoek heeft echter uitgewezen dat beide toponiemen de eigenlijke meerseniërs aanduiden. Uit

(7) Dit schijnt een voor dit ambacht vrij algemeen voorkomend verschijnsel te zijn. In Antwerpen maken in 1422 onder andere de tinnenpotgieters, witleder-touwers, handschoenmakers, perkamentmakers en waskaarsmakers deel uit van het ambacht (E. GEUDENS, *o.c.*, dl. I, p. 23, 25 en dl. II, 1bis, p. 127). Gedurende de daarop volgende eeuwen breidt de *Meersse* zich daar uit tot alle typen van kleinhandel waarvoor geen bijzonder ambacht openstaat (*ibid.*, dl. I, p. 42-47). In Luik zijn de belangrijkste afdelingen naast de eigenlijke meerseniërs, depassementwerkers, leerbereiders, ijzerkramers, en hoedenmakers (E. PONCELET, *o.c.*, p. 257). In Bergen op Zoom: de apothekers, olieslagers, blauwververs, en makers van koffers, tafels en scharren (C. SLOOTMANS, *De verhouding Antwerpen-Bergen-op-Zoom in het verleden*, in: *Sinte Geertruydsbronne*, dl. X, 1933, p. 58-59). In Namen verenigt het meerseniërsambacht in 1415 onder andere de tinnenpotgieters, zadelmakers, schilders, touwslagers en witledertouwers (J. BORGNET en S. BORMANS, *Cartulaire de la Commune de Namur*, dl. II, Namen, 1873, p. 301-302), een lijst die naderhand nog uitbreiding neemt (J.G. GOETSTOUWERS, *Les métiers de Namur sous l'ancien régime. Contribution à l'histoire sociale*, Leuven; Parijs, 1908, p. 14 en 184).

(8) SAG, 178/1, f° 1-4 v°.

(9) SAG, F.M., nr. 1.

(10) G. DES MAREZ, *Etude de la propriété foncière dans les villes du Moyen-Age et spécialement en Flandre avec plans et tables justificatives* (Université de Gand; Recueil de travaux publiés par la faculté de philosophie et lettres, 20° fasc.), Gent; Parijs, 1898, p. 336, 375.

(11) SAG, F.M., nr. 21.

het document dat de beslissing tot de aanhechting van de bonnetmakers bevat, blijkt dat ze geen volwaardige leden van de nering zijn: ze betalen slechts 1/4 van het normale inkomgeld en moeten niet tussenkomen in de bijzondere lasten enerzijds, doch anderzijds kunnen ze geen taak in het bestuur waarnemen. Het feit dat de bonnetmakers geen deken of gezworenen kunnen zijn, sluit dadelijk de mogelijkheid uit dat één van de twee toponiemen deze groep zou aanduiden. Immers, aan de hand van de ledenlijst van 1484-85 kunnen we, althans voor de daarop volgende 30 jaar, nagaan uit welke onderafdelingen de leden van het bestuur afkomstig zijn. Zo worden twee gezworenen van 1485, nl. Pieter de Muenc en Arend van der Houven vernoemd onder de hoofding *Dled van der Maerct*. De deken van datzelfde jaar, Jan Dullaert vinden we terug onder *Dled van den Coornaerde*¹². Aangezien de bonnetmakers geen bestuurlijke functie kunnen uitoefenen, behoren deze personen dus tot een andere groep, nl. de meerseniërs zelf¹³. Een tweede element dat onze bewering staft is het volgende: we vinden in het Jaarregister van de Keure van 1486-87 een verklaring door Denys Versaren, deken van de nering, die inhoudt dat hij Lievin Sneys heeft opgenomen in de afdeling van de bonnetmakers¹⁴, en een zelfde soort akte in het Jaarregister van 1504-05 betreffende Bouwijn de Vildere f. Ghijsselbrechts¹⁵. In tegenstelling met Heindric van Kemele, alias van Meessene, die in 1486-87 tot de nering toetreedt als meerseniër¹⁶ en wiens naam we onder de nieuwe leden van dat jaar aantreffen¹⁷, zijn de twee bonnetmakers niet weer te vinden in het ledenregister. Pas na een belangrijke ordonnantie van 9 augustus 1505¹⁸, specifiek voor het lid van de bonnetmakers bestemd, komen we in de ledenlijst namen tegen van personen die het beroep uitoefenen¹⁹. Naar wij menen heeft vóór 1505 voor de bonnetmakers een afzonderlijke lijst bestaan, juist omwille van hun afwijkend statuut binnen de nering.

Dit verschijnsel van vereniging van verschillende beroepen in één ambacht komt meer voor. Hiervoor zijn verschillende verklaringen mogelijk. Soms voegt men kleinere groepen, die meestal onderling enige verwantschap vertonen, samen in een ambacht om een eenheid te vormen die bruikbaar is voor militaire doeleinden²⁰. Een kwantitatief onbelangrijke

(12) SAG, 178/1, f° 5. Jan Dullaert komen we in de ledenlijst tegen op f° 1. Pieter de Muenc en Arend vander Houven op f° 4 v°.

(13) Het feit dat deze twee groepen het grootste aantal personen onder zich verenigen, nl. 91 voor *Dled van der Maerct* en 128 voor *Dled van den Coornaerde*, wijst er o.i. ook wel op dat het om de meerseniërs, tenslotte de belangrijkste groep, gaat. De reden waarom ze met deze 2 toponiemen worden aangeduid is ons onbekend. Mogelijk gaat het om de markt waar die bepaalde meerseniërs gewoonlijk met hun kraam staan.

(14) SAG, 301/59, f° 42 (27 oktober 1486).

(15) SAG, 301/68, f° 71 (18 april 1505 n.s.).

(16) SAG, 301/59, f° 47 (9 november 1486).

(17) SAG, 178/1, f° 5 v°.

(18) SAG, 178/6, nr. 1.

(19) De eerste vermelding van een bonnetmaker dateert van 1511-12 en betreft een zekere Jan van den Hecke (SAG, 178/1, f° 12 v°).

(20) J.B. AKKERMAN, *Het ontstaan der ambachtsgilden*, Amsterdam, 1919, p. 112.

beroepsgroep, zoals bijvoorbeeld de Brusselse rademakers, die op zichzelf te zwak is om de lasten, meegebracht door het corporatieve leven, te dragen, zoekt gemakkelijk contact met een aanverwant ambacht, in casu de timmerlui²¹. Het komt ook voor dat een beroep dat oorspronkelijk zelfstandig georganiseerd is, zich na verloop van tijd, omwille van achteruitgang van haar industriële bedrijvigheid, gedwongen ziet aan te sluiten bij een andere nering²². Zulke verenigingen uiteten zich meestal op alle vlakken van het ambachtsleven en gebeuren over het algemeen tussen aanverwante beroepen, d.w.z. beroepen wier bedrijvigheid enigszins bij elkaar aansluit. In de volgende paragraaf zullen we de verschillende afdelingen van het Gentse meerseniersambacht afzonderlijk bespreken. Naderhand komen we nog even terug op de redenen van deze samenvoeging.

DE SAMENSTELLING VAN HET MEERSENIERSAMBACHT

Reeds in de ordonnantie van 1305 wordt bepaald dat wie *wassine kerssen ofte stallichte* maakt of verkoopt, tot de nering van de meerseniers moet behoren²³. Op het eerste gezicht kan het verwonderlijk lijken dit beroep onder het meerseniersambacht aan te treffen, doch het is geen alleenstaand voorbeeld: ook in Antwerpen²⁴, Bergen op Zoom²⁵ en Luik²⁶ is dit het geval. Bovendien worden was en waskaarsen in verscheidene steden door de meerseniers verhandeld²⁷.

In 1485 telt het lid *van den wasse* 48 aangesloten personen²⁸ of 13,58 % van het totaal aantal leden van gans de nering, namelijk 324²⁹. Wat dit

(21) G. DES MAREZ, *L'organisation du travail à Bruxelles au XVe siècle*, Brussel, 1904, p. 32-33.

(22) N.H.L. VAN DEN HEUVEL, *De ambachtsgilden van 's-Hertogenbosch vóór 1629*, 's-Hertogenbosch, s.d., p. 46.

(23) SAG, F.M., nr. 1, art. 14.

(24) E. GEUDENS, o.c., dl. I, p. 25, 31 en dl. II, p. 127.

(25) C.J.F. SLOOTMANS, *Jaarmarktvrijheid en ambachtskeure te Bergen-op-Zoom*, in: *Sinte Geertruydsbronne* (fotocopies seminarie RUG), p. 142.

(26) E. PONCELET, o.c., p. 333.

(27) Was in Doornik (L. VERRIEST, *Les luttes sociales et le contrat d'apprentissage à Tournai jusqu'en 1424*, Brussel, 1912, p. 6, nr. 1), Rijsel, (R. MARQUANT, *La vie économique à Lille sous Philippe le Bon*, Parijs, 1940, p. 195), St.-Omer (A. GIRY, *Histoire de la ville de Saint-Omer et de ses institutions jusqu'au XIVe siècle*, Parijs, 1877, p. 365), Luik (E. PONCELET, o.c., p. 258), 's-Hertogenbosch (N.H.L. VAN DEN HEUVEL, *De Ambachtsgilden van 's-Hertogenbosch vóór 1629. Rechtsbronnen van het bedrijfsleven en het gildewezen*. (Werken der vereniging tot uitgaaf der bronnen van het oud-vaderlandsche recht, reeks 3, nr. 13), dl. II, Utrecht, 1946, p. 533, art. 4), Parijs (G. FAGNIEZ, *Documents relatifs à l'histoire de l'industrie et du commerce en France*, dl. II, Parijs, 1898-1900, p. 304, art. 5) en Chartres (G. ACLOCQUE, *Les corporations, l'industrie et le commerce à Chartres du XIe siècle à la révolution*, New York, 1967, p. 24, nt. 1 en p. 181). Waskaarsen in 's-Hertogenbosch (N.H.L. VAN DEN HEUVEL, *ibid.*) en Parijs (G. FAGNIEZ, o.c., dl. II, p. 303, art. 3). In Languedoc behoort alle werk van was tot de handelsbevoegdheid van de meerseniers (L. D'ALAUZIER, *Statuts des merciers du Languedoc en 1395*, in: *Annales du Midi*, dl. LXII, 9, 1950, p. 55).

(28) SAG, 178/1, f° 2-2v.

(29) SAG, 178/1, f° 1-4v. Hier zijn de bonnetmakers, van wie we geen aantallen kennen, uiteraard niet bijgeteld.

getal in het geheel van de kleine neringen betekent, kunnen we bij gebrek aan gegevens niet nagaan, maar in relatie tot de door ons bestudeerde nering lijkt het een redelijk groot aantal³⁰. Ook vrouwen³¹, en zelfs een priester³² oefenen het beroep van waskaarsmaker uit. De Antwerpse waskaarsmakers treden overigens tegelijkertijd op als begrafenisondernemers³³. Mogelijk is dit ook in Gent het geval: de keure van 10 november 1305 geeft het verband met uitvaartplechtigheden trouwens uitdrukkelijk aan³⁴.

Jaarlijks treffen we in een aantal uitgaveposten van de stadsrekeningen waskaarsmakers aan. De stad voorziet zich bij hen van wassen standaarden en ander verlichtingsmateriaal, gebruikt bij processies, en kantoorbehoeften zoals kaarsen en zegelwas³⁵. Een aantal personen treden hier regelmatig als leveranciers op: dit is onder andere het geval voor Claeis Weytins. Het feit dat deze meermaals deken is, en politieke functies bekleedt, zal wel niet vreemd zijn aan die veelvuldige leveringen³⁶.

(30) Dit cijfer is ook niet representatief voor het totaal aantal producenten van kaarsen in de stad Gent, aangezien er ook nog een nering van kaarsgieters bestaat, die roet als grondstof gebruikt en waarvoor we geen cijfers in ons bezit hebben. Voor een gedeelte van Brugge in de jaren 1394-96 is er wel zulk een berekening voorhanden. Daar vertegenwoordigen de kaars- en waslichtmakers samen 2,27 % van het totaal aantal geïdentificeerde beroepen, terwijl het totaal van de sector van de producenten van de meubilering en gebruiksvoorwerpen 12,69 % daarvan bedraagt. Het aantal van de producenten van kaarsen is hier dus redelijk groot. Zie I. DE MEYER, *De sociale structuren te Brugge in de 14de eeuw*, in: *Standen en Landen*, LIV, 1971, dl. 1, p. 22-23, 28. Hier dient echter voorbehoud gemaakt, aangezien de auteur slechts van een vrij laag aantal personen het beroep kent en slechts 3 van de 6 wijken behandeld zijn. Zie W. PREVENIER, *Bevolkingscijfers en professionele structuren der bevolking van Gent en Brugge in de 14de eeuw*, in: *Album Charles Verlinden*, Gent, 1975, p. 290. Aangezien waskaarsen minstens 2-maal en meestal zelfs 3 tot 4-maal duurder zijn dan roetkaarsen (E. SCHOLLIERS, *Prijzen en lonen te Antwerpen en in het Antwerpse (16e-19e eeuw)*, in C. VERLINDEN e.a., *Dokumenten voor de geschiedenis van prijzen en lonen in Vlaanderen en Brabant*, dl. II, B, p. 820-827) (voortaan afgekort als *Dok*); B. GOFFIN en E. SCHOLLIERS, *Prijzen en lonen te Aalst (16de eeuw)*, in C. VERLINDEN e.a., *Dok*, dl. III, p. 194-195) kunnen we redelijk veronderstellen dat deze laatste meer gekocht worden en er in deze nering dus meer personen werkzaam zijn.

(31) Bijvoorbeeld Kateline van Meessinne, SAG, 301/16, f. 71 (29 januari 1401, n.s.).

(32) Namelijk Jan van den Herk, SAG, 156/16, f. 35 (3 mei 1385). Hier wordt trouwens uitdrukkelijk gezegd: *...de neeringhe van den wassinen keersmakers toebehorende ende aneclevende der neeringhen van den meersseniers...*

(33) E. GEUDENS, o.c., dl. II, p. 127.

(34) *...kerssen, stallichten van wassche, dats te verstane dat ten huutvaerden toebehoort...* SAG, 178/5, f. 3^v-4. Het eerste deel van art. 14 van de ordonantie van 1305, spreekt bovendien over personen die *gulden cleedere, of camecaet, of sindael, of bockraen, dats te verstaene dat ten huutfeerden toebehoort* verkopen of verhuren (SAG, F.M., nr. 1).

(35) Zie hierover H. VAN WERVEKE, *De Gentsche stadfinanciën in de Middeleeuwen* (Koninklijke Academie van België, Afdeling Letteren, dl. XXXIV, 2de reeks), Brussel, 1934, p. 245-246, 248-249 en 250-253.

(36) Voor de leveringen, zie o.a. SAG, 400/19, f. 22^v (1457-58); 400/19, f. 270^v (1459-60); 400/19, f. 397 (1460-61); 400/20, f. 27^v (1463-64); 400/21, f. 26^v (1465-66); 400/21, f. 1144 (1466-67). Bij deze laatste gelegenheid levert hij kaarsen en was gebruikt bij de uitvaartplechtigheid van hertog Filips de

Verordeningen, specifiek in verband met de waskaarsmakers, vinden we in de laatste twee artikels van de keure van de meerseniërs van 19 juli 1456³⁷. Op 5 maart 1464 (n.s.)³⁸ verschijnt eveneens een ordonnantie die in haar geheel betrekking heeft op deze geleding. We vinden hierin bepalingen over de verhouding was/garen voor de verschillende soorten kaarsen, de zuiverheid van de was, de lengte van de kaarsepit en gebruik van juiste gewichten. Deze bepalingen hebben duidelijk tot doel de bescherming van de consument en de uitschakeling van oneerlijke concurrentie onder de producenten. Was is immers een duur produkt³⁹, zodat een producent, door het aanwenden van bijvoorbeeld hars, grotere winsten zou kunnen boeken⁴⁰. Toezicht hierop wordt uitgeoefend door de deken en gezworenen. Om de controle te vergemakkelijken moet iedere waskaarsmaker vanaf 1464 zijn teken of merk aanbrengen op de schacht van de door hem vervaardigde kaarsen. Bij eventuele klachten van kopers kan men door middel van dit „meesterteken” gemakkelijk bepalen uit wiens atelier de slechte kaarsen afkomstig zijn⁴¹. Op overtredingen zijn geldboeten vastgesteld.

In beide keuren van 1305 wordt bepaald dat wie scheden en kokers verkoopt, lid van het ambacht moet worden⁴². Dit geldt ondermeer ook

Goede. Claeis Weytins is deken van half augustus 1448 tot half augustus 1455. Hij is tweede schepen van Gedele in 1450 en 1460, twee schepen van de Keure in 1453, vijfde schepen van de Keure in 1457 en vierde schepen van de Keure in 1463. Zie *Memorieboek der stad Ghendt van 't jaar 1301 tot 1793*. (Maatschappij der Vlaamsche bibliofielen, 2de reeks, nr. 15) uitgegeven door P.C. VAN DER MEERSCH, dl. I, Gent, 1852, p. 231, 240, 248, 254 en 261.

(37) SAG, F.M., nr. 9 en SAG, 156/1, f. 117v-118. Uitgegeven (met een aantal kleine fouten) bij F. DE POTTER, *o.c.*, dl. VI, p. 552-555.

(38) SAG, 301/47, f. 55. Bepalingen in verband met de kwaliteit van de kaarsen vindt men ook in de ordonnantie van 1422 voor de Antwerpse meerseniërs (E. GEUDENS, *o.c.*, dl. I, p. 25 en dl. II, p. 127) evenals in de keure voor de Brugse waslichtmakers (A. VAN DE VELDE, *Het ambacht der stoeldraaiërs, zeef- en waslichtmakers te Brugge*, in: *Société d'émulation de Bruges, Mélanges*, dl. II, 1908, p. 47-50).

(39) Cfr. supra.

(40) Was mag echter wel gemengd worden met hars voor de vervaardiging van *songien* en zegelwas (SAG, 301/47, f. 55). *Songie* of het franse *sougnie* is een lange waskaars, gebruikt in de kerk (E. GODEFROY, *Dictionnaire de l'ancienne langue française et de tous les dialectes du IXe au XVe siècle*, dl. VII, Parijs, 1880, p. 440 kolom 3). Het mengsel van was en hars geeft een meer schitterende vlam (R. MARQUANT, *o.c.*, p. 191). Ook zegelwas heeft geen zuivere samenstelling, namelijk 4 delen was en 1 deel Venetiaanse terpentijn (A. VAN WERVEKE, *Gedenkbladen uit het leven onzer voorouders*, (Uitgave van het Willemsfonds, nr. 171), Gent, 1936, p. 202).

(41) In Roeselare treedt men op dit punt preventief op: vooraleer de kaarsen te koop worden geboden, moet de waskaarsmaker de personen ontbieden die belast zijn met de kwaliteitscontrole. Zie A. ANGILLIS, *Collection des Keuren ou statuts de la ville de Roulers*, in: *Annales de la société d'émulation pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre*, dl. XIII, 2e reeks, nr. 1, 1864-65, p. 172.

(42) In het Vlaamse *Livre des mestiers*, frans-vlaamse dialogen, in de 14de eeuw door een Brugs schoolmeester opgesteld, worden scheden en kokers vernoemd onder de waren door de meerseniërs verkocht. Zie G. FAGNIEZ, *o.c.*, dl. II, p. 180, nr. 81.

voor Antwerpen⁴³, Bergen op Zoom⁴⁴ en Luik⁴⁵. In 1485 telt de afdeling van de schedemakers 33 leden⁴⁶. In geen enkele ordonnantie vinden we bepalingen die specifiek op hen van toepassing zijn.

In tegenstelling tot de 2 vorige afdelingen, wier aansluiting bij het meerseniërsambacht blijkbaar zonder moeilijkheden plaatsvindt, is dit niet het geval voor de mesmakers en de bonnetmakers. Het feit dat we mesmakers, die reeds een afdeling van het smedenambacht vormen, terugvinden in het ledenregister van de meerseniërs, is het gevolg van een aantal artikels uit de ordonnantie van 1305 die bepalen dat smeden geen meerseriëwaar mogen verkopen; meer in 't bijzonder wordt hen verboden messen of scheden te kopen met de bedoeling ze verder te verkopen⁴⁷. Van de talrijke geschillen die hiertoe aanleiding moeten gegeven hebben, zijn er ons 3 bewaard⁴⁸. Het gaat steeds om dezelfde overtreding: de deken van de meerseniërs beschuldigt een mesmaker ervan scheden gekocht te hebben bij een meerseniër of schedemaker, met de bedoeling ze samen met zijn messen te verkopen. In de eerste twee processen luidt de uitspraak dat de mesmaker in kwestie, en eventuele navolgers, lid moeten worden van de nering van de meerseniërs, zoals het de gewoonte schijnt te zijn.

In 1484-85 zijn 24 mesmakers lid van het meerseniërsambacht⁴⁹.

De aanwezigheid van dit beroep in het meerseniërsambacht komt echter tot een einde op 18 mei 1511, datum waarop het laatste proces tussen de meerseniërs en de smeden plaatsvindt. De beslissing valt nu totaal anders uit: voortaan mogen de smeden hun messen verkopen samen met scheden, bij de Gentse meerseniërs gekocht⁵⁰.

Het lid van de bonnetmakers bezorgt het ambacht de grootste moeilijkheden. Bonnetten worden in geen van beide keuren van 1305 onder de meerseriëwaren vernoemd. Wel is er sprake van het meer algemene *hoof-*

(43) E. GEUDENS, *o.c.*, dl. I, p. 46.

(44) C. SLOOTMANS, *De verhouding ...*, p. 59.

(45) E. PONCELET, *o.c.*, p. 258, 339.

(46) SAG, 178/1, f. 3^v.

(47) SAG, F.M., nr. 1, art. 23, 25, 26.

(48) Het origineel van het eerste proces (23 maart 1426) (n.s.) bezitten we niet, maar het wordt woordelijk geciteerd in dat van 7 april 1469 (SAG, 156/1, f. 125-125^v en 173/2, 80^v-81). Het derde geschil dateert van 18 mei 1511, SAG, 173/2, f. 71-74^v.

(49) SAG, 178/1, f. 3. Dit aantal omvat dus enkel dié mesmakers die ook scheden verkopen. We kunnen vermoeden dat ze niet allen lid worden van het meerseniërsambacht, want binnen het smedenambacht vormen de mesmakers, althans in 1477, de talrijkst bevolkte afdeling. Om die reden wordt immers op 14 augustus van dat jaar, met het oog op de verkiezing van het bestuur, beslist dat in hun lid drie kiezers geloot zullen worden, in tegenstelling tot de andere geledingen die er slechts 2 zullen hebben. Zie SAG, 173/2, f. VIII.

(50) SAG, 173/2, f. 71-74 v°. In dat jaar hebben de mesmakers, zoals gewoonlijk, nog een gezworene in het ambachtsbestuur, namelijk Jan van Hoolbeke; in de volgende jaren echter is dit klaarblijkelijk niet meer het geval. In een geschrift van de overste en de twee gezworenen van de nering, daterend uit de periode na de Carolijnse Concessie (1540), gericht aan baljuw en schepenen, wordt alleszins, bij het vermelden van de geledingen, waaruit de nering voor die tijd bestond, die van de mesmaekers niet vernoemd. Zie SAG, 178/6, nr. 2, f. 1.

*cleedre*⁵¹ en wordt er ook verordend dat alwie goederen verkoopt *die men binnen Ghend over meerse veronghelt*, d.w.z. waarvoor men in Gent als meerserie ongeld betaalt, lid moet worden van het ambacht⁵². Wanneer het bonnetmaken, dat in Parijs reeds in de 14de eeuw als handwerk beoefend wordt⁵³, rond het midden van de 15de eeuw in Gent opkomt, wordt deze bepaling door de meerseniërs als argument gebruikt in het proces dat ze op 24 januari 1458 (n.s.) op gang brengen om de bonnetmakers te dwingen bij de nering aan te sluiten. Dit geschil komt pas tot een einde voor de Grote Raad van Mechelen op 20 oktober 1460⁵⁴.

Kort geschetst komt het verloop van het proces op het volgende neer: de deken van de meerseniërs dient een klacht in tegen een bonnetmaker die zijn bonnetten in het klein verkocht heeft. Aangezien men van oudsher voor bonnetten ongeld moet betalen als meerserie, schendt hij dus zo het voorrecht van de meerseniërs en moet hij de gebruikelijke 20 lb. par. betalen⁵⁵. De beschuldigde is van mening dat hij in zijn recht is omdat hij de bonnetten zelf maakt. De schepenen van de keure wijzen de aanklacht van de meerseniërs van de hand aangezien het bonnetmaken een nog jonge bedrijvigheid is, waar reeds veel mensen hun brood mee verdienen en die nog verder verspreid moet worden en tevens omdat in Parijs, Rouen, Doornik en Brugge het iedereen toegelaten is bonnetten te maken en in het klein te verkopen. De meerseniërs die uiteraard met deze beslissing geen vrede nemen, brengen de zaak voor de Grote Raad van Mechelen. Ondertussen krijgen de Gentse meerseniërs bericht van de proost en gezworenen van Doornik, die op hun verzoek de ordonnanties van het plaatselijk meerseniërsambacht hebben nagekeken, waaruit blijkt dat niemand daar mutsen of bonnetten mag maken of verkopen zonder lid te zijn van het ambacht⁵⁶. De uitspraak van de Grote Raad draait dan

(51) SAG, F.M., nr. 1, art. 21 en SAG, 178/5, f. 3^v-4. Bonnetten worden overigens wel in de meeste steden als meerserie beschouwd: o.a. in Rijsel (R. MARQUANT, *o.c.*, p. 194), Haarlem (J.G. VAN DILLEN, *Het economisch karakter der middeleeuwse stad. De theorie der gesloten stad-huishouding*, Amsterdam, 1914, p. 162), Luik (E. PONCELET, *o.c.*, p. 258, 328), Chartres (G. ACLOQUE, *o.c.*, p. 24, nt. 1 en p. 181) en Parijs (G. FAGNIEZ, *o.c.*, dl. II, p. 307).

(52) SAG, F.M., nr. 1, art. 7 en SAG, 178/5, f. 3^v-4. Het „ongeld” is een indirecte belasting op handelswaren. Zie hierover H. VAN WERVEKE, *o.c.*, p. 27-29 en 197-220.

(53) G. FAGNIEZ, *Etudes sur l'industrie et la classe industrielle à Paris au XIIIe siècle*, Parijs, 1877, p. 49.

(54) De verschillende stukken in verband hiermee zijn: SAG, F.M., nr. 11, nr. 12 (1, 2), nr. 14, nr. 15, nr. 17, nr. 18, nr. 20 en nr. 21. Aangezien een onderzoek naar een eventueel vervolg in J. Th. DE SMIDT, E. I. STRÜBBE e.a., *Chronologische lijst van de geëxtendeerde sententie- en procesbundels (dossiers) berustende in het archief van de Grote Raad van Mechelen*, 2 dln., s.l., 1966, niets opleverde, blijkt deze datum wel degelijk het eindpunt van deze twist te zijn.

(55) Dit is het bedrag dat in artikel 4 van het privilegie, door hertog Filips de Goede aan de Gentse neringen op 27 januari 1433 (n.s.) verleend, wordt vastgesteld als boete op het uitoefenen van een ambacht, waarvan men geen lid is. Zie A.E. GHELDOLF, *Coutumes des Pays et Comté de Flandre. Coutume de la ville de Gand*. (Recueil des anciennes coutumes de la Belgique), dl. I, Brussel, 1868, p. 614, art. 4.

(56) SAG, F.M., nr.

ook in het voordeel van de meerseniërs uit: wie voortaan bonnetten maakt of verkoopt, moet lid worden van het meerseniërsambacht. Het inkomgeld voor de bonnetmakers bedraagt echter slechts 1/4 van het normale bedrag⁵⁷. Uiteraard is aan deze toegeving van de kant van de meerseniërs wel een nadeel verbonden: de bonnetmakers kunnen geen functie in het bestuur waarnemen. Ze moeten niet tussenkomen in de bijkomende kosten van de nering⁵⁸, maar kunnen dan ook niet genieten van de voordelen. De bonnetmakers mogen alle soorten en kleuren van bonnetten die ze zelf gemaakt of gelijk waar dan ook gekocht hebben, zowel in 't klein als in 't groot verkopen. Het is hen echter niet toegestaan andere meerseriërs waar te verkopen, tenzij ze volwaardig lid worden. Dit kunnen ze door de resterende 3/4 van het inkomgeld bij te betalen⁵⁹.

Wijzen we tenslotte nog op een uitgebreide ordonnantie specifiek voor de bonnetmakers, uitgevaardigd op 9 augustus 1505⁶⁰. Op uitzondering van een aantal artikels na, die verder in dit betoog nog ter sprake komen, heeft deze ordonnantie het vooral over de te gebruiken wol en garen, de plaats waar deze gekocht moeten worden, de voorwaarden waaraan de bonnetten van bepaalde prijscategorieën moeten voldoen, en het verpakken van de goederen.

Nu we de samenstelling van de nering geschetst hebben, lijkt het ons interessant nog even terug te komen op de mogelijke oorzaken van deze samenvoeging.

De bonnetmakers, schedemakers en waskaarsmakers⁶¹ staan in voor de productie van goederen die algemeen als meerseriërs waar beschouwd worden, en zijn dus enigszins verwant aan de meerseniërs. Het proces met de bonnetmakers verschaft ons een aantal interessante inlichtingen. De meerseniërs zijn blijkbaar vóór het verschijnen van bonnetmakers in Gent gewoon geweest bonnetten van elders in te voeren en in het klein te verkopen. Als de bonnetmakerij, rond het midden van de 15de eeuw, in de stad zelf opkomt en een redelijke verspreiding kent, voelen ze zich bedreigd in hun voorrecht en willen ze kost wat kost aan de bonnetmakers de kleinhandel in de eigen producten — tegen het algemeen principe in — verbieden, of hen tenminste dwingen zich bij de nering aan te sluiten. Zoals we gezien hebben, eindigt het conflict met hun aansluiting. Enerzijds wordt hun bevoegdheid beperkt tot de vervaardiging van en handel in bonnetten, doch anderzijds genieten ze daarenboven als „gedeeltelijke” meerseniërs ook het voorrecht bonnetten te mogen verkopen die ze zelf niet

(57) Cfr. infra.

(58) Uitzondering wordt gemaakt voor de *halfvastenwake*, waar de bonnetmakers ook 1/4 van de normale bijdrage betalen.

(59) Zo wordt bijvoorbeeld in 1515 Joes van der Moere *vrij in de drie vierendelen mids dat hij int vierendeel vrij was* (SAG, 178/1, f. 13^v).

(60) SAG, 178/6, nr. 1.

(61) We laten hier de mesmakers buiten beschouwing, aangezien ze, zoals gezegd, slechts als individuen (namelijk enkel diegenen die ook scheden verkopen) en niet als groep opgenomen worden, en hun aanwezigheid nauw samenhangt met die van de schedemakers.

gemaakt hebben, maar ingevoerd uit andere steden ⁶².

We zien duidelijk hoe de meerseniers erop uit zijn de handelsbevoegdheid van een jonge industrietak te beperken tot de groothandel. Ze worden in deze aanmatiging gesteund door het feit dat zij, vóór de bedrijvigheid zich heeft ontwikkeld in de stad, de enigen waren die de produkten, door haar afgeleverd, mochten invoeren ⁶³.

De aanwezigheid van de waskaarsmakers en schedemakers ⁶⁴ is ongetwijfeld ook te wijten aan deze houding van de meerseniers tegenover nieuwe bedrijvigheden in de stad. We weten niet of hun aanhechting met dezelfde moeilijkheden gepaard is gegaan, vermoedelijk echter waren ze in de periode van hun aansluiting ⁶⁵ net als op het moment van het opstellen van de ledenlijst, niet talrijk genoeg om een afzonderlijk ambacht te kunnen vormen. Hun aansluiting was voor hen waarschijnlijk een welkome gelegenheid om ook van de corporatieve voordelen te kunnen genieten. Waarschijnlijk hebben zij, evenals de bonnetmakers, als leden van de nering het recht verkregen vreemde goederen die met hun beroep te maken hebben in te voeren.

Mogelijk hebben de meerseniers aanvankelijk ook tegenover andere groepen, zoals bijvoorbeeld de riemmakers, deze houding aangenomen. Als dit zo is geweest, kan als verklaring voor hun zelfstandigheid vooropgesteld worden dat de riemmakers, in tegenstelling tot de waskaarsmakers en schedemakers, waarschijnlijk belangrijk en talrijk genoeg waren om zich met sukses te kunnen verweren en hun onafhankelijkheid bewaren ⁶⁶.

Tot slot dient vermeld dat sedert de hervorming van de Gentse instellingen door de Carolijnse Concessie (30 april 1540), waarbij de 53 kleine neringen verdeeld werden over 21 groepen, het ambacht van de meerseniers, verenigd is met die van de riemmakers, hoedenmakers en schilders ⁶⁷.

(62) Dit in tegenstelling met de meeste andere ambachten, waar het aan de leden verboden is, producten van vreemd fabricaat in te voeren (G. DES MAREZ, *o.c.*, p. 493; E. PONCELET, *o.c.*, p. 259). Over de voorrechten van de meerseniers op dit gebied, cfr. infra.

(63) Hetzelfde merken we in Augsburg, waar de meerseniers druk uitoefenen op de riemmakers en handschoenmakers en hen verbieden hun eigen produkten in het klein te verhandelen. Ook hier houden ze vast aan het alleenrecht van kleinhandel dat aan hen voorbehouden was toen deze handwerken in Augsburg zelf nog niet bestonden, en zij de enigen waren die deze produkten mochten importeren. Zie H. ECKERT, *Krämer und Krämerzunft in süddeutschen Städten (Augsburg, Ulm, Strassburg, Worms) bis zum Ausgang des Mittelalters*, Berlijn; Leipzig, 1909, p. 20-21.

(64) We laten hier de mesmakers buiten beschouwing, aangezien ze, zoals gezegd, slechts als individuen (nl. enkel diegenen die ook scheden verkopen) en niet als groep opgenomen worden, en hun aanwezigheid nauw samenhangt met die van de schedemakers.

(65) We hebben geen juiste gegevens omtrent de tijd waarop ze deel begonnen uit te maken van het ambacht. We vermoeden echter dat ze reeds in het begin van de XIVe eeuw werden opgenomen. Zoals we reeds zagen, wordt het lidmaatschap van de waskaarsmakers verplicht door de keuren van 1305, en worden scheden daarin als merseriewaar vernoemd.

(66) De riemmakers vormen alleszins reeds in 1336 een zelfstandige nering (N. DE PAUW en J. VUYLSTEKE, *De rekeningen der stad Gent. Tijdvak van Jacob van Artevelde. 1336-1349*, dl. I, Gent, 1874, p. 32).

DE NERING IN HET MARKTWEZEN

Elke ambacht bezit een specifieke bevoegdheid, namelijk de productie en verkoop van bepaalde goederen. Binnen het ambacht wordt concurrentie tussen de leden onderling zoveel mogelijk uitgeschakeld door strenge reglementering, o.a. betreffende de aankoop van grondstoffen, de verdeling van de arbeidskrachten, de arbeidsduur en de verkoop op de markt. De leden van de nering moeten echter ook beschermd worden tegen mededinging van buitenstaanders, niet-leden van het ambacht die toch dat bepaalde beroep uitoefenen. Aangezien die personen geen hinder onder vinden van de reglementering, kunnen ze naar eigen believen produceren en verkopen en bedreigen aldus door oneerlijke concurrentie de voorrechten van diegenen die wel aangesloten zijn. Daarom wordt ieder die een bepaald beroep uitoefent, verplicht toe te treden tot het ambacht, of zijn activiteiten stop te zetten en een boete te betalen. Dit aspect van het gildewezen noemen we gildedwang. Deze gildedwang beschermt de leden ook tegen die van andere, aanverwante neringen, die elk hun specifieke bevoegdheid bezitten. Aangezien beroepsgrenzen dikwijls moeilijk te trekken zijn en met de tijd kunnen evolueren, komt het geregeld voor dat een of meerdere leden van een bepaald ambacht in de uitoefening van hun bedrijf het terrein van een aanverwante nering betreden. Meestal spant de benadeelde partij een proces in, waarvan de uitspraak de respectievelijke bevoegdheidssferen duidelijker omschrijft. In geval van individuele overtredingen wordt de beschuldigde meestal veroordeeld tot een boete, die hij eventueel kan ontwijken door lid te worden van het aanverwante ambacht. Dit verschijnsel, namelijk dat een persoon van twee neringen tegelijk deel uitmaakt, noemen we het dubbele lidmaatschap. Het komt vrij regelmatig voor. Blijkbaar sluiten ambachtlieden die in de uitoefening van hun bedrijf nauw aan een aanverwante nering raken, zich vrijwillig aan bij dat tweede ambacht, om eventuele geschillen te vermijden. Ze verkrijgen daardoor meestal tevens het recht dit tweede ambacht uit te oefenen⁶⁸.

Als we het bronnenmateriaal en de literatuur in verband met het meerseniersambacht doornemen valt het onmiddellijk op dat processen met andere neringen voor hen verre van uitzonderlijk zijn, wat zonder twijfel een gevolg is van hun ruime handelsbevoegdheid⁶⁹. Het principe van de gildedwang vinden we geformuleerd in artikel 10 van de ordonnantie

(67) A. D UBOIS en L. DE HONDT, *Coutume de la ville de Gand*, dl. II, Brussel, 1887, p. 170.

(68) In Utrecht is dit gebruik in 1502 zo algemeen geworden, dat het stadsbestuur besluit, dat personen die tot een tweede ambacht toetreden, slechts de helft van het inkomgeld hoeven te betalen (S. MÜLLER, *De gilden en het regeeringstoezicht op handel en nijverheid in de middeleeuwen*. Overdruk uit *De Gids*, dl. VI, 1897, p. 15).

(69) Dit veelvuldig voorkomen van processen bij de meerseniers is een algemeen verschijnsel voor dit ambacht. Zie E. PONCELET, *o.c.*, p. 258-259, 320 e.v.; E. GEUDENS, *o.c.*, dl. I en II, *passim*; J.-B. GOETSTOUWERS, *o.c.*, p. 196; J. VERHAVERT, *Het ambachtsleven te Leuven*, Leuven, 1940, p. 76.

van 1305, en in het korte privilege van 10 november van datzelfde jaar ⁷⁰. De boete op overtreding hiervan wordt in het privilege, op 27 januari 1433 (n.s.) door hertog Filips de Goede aan de Gentse neringen verleend, vastgesteld op 20 lb. par. ⁷¹. Het dubbel lidmaatschap schijnt vrij veel voor te komen. Eerder zagen we reeds het voorbeeld van een aantal mesmakers die zowel van het smedenambacht als van het meerseniensambacht lid zijn. We zullen in de volgende bladzijden nog op een aantal dergelijke gevallen wijzen.

De handelsbevoegdheden van de meerseniërs bestrijken een zeer uitgebreid terrein en omvatten een breed spectrum van verschillende soorten goederen. Zelf beschrijven ze, in antwoord op een enkwest van 30 september 1784, uitgaande van de Oostenrijkse regering, hun handelsbevoegdheid als volgt: *...alle imaginerelycke mercerye goederen, quinquaillerye, maillerye, goud ende silverwercken...*⁷².

Aan de hand van vermeldingen in de bronnen ⁷³, hebben we een aantal categorieën van goederen opgesteld die een getrouwe weerspiegeling van hun activiteiten vormen. Voor elke categorie wordt gewezen op eventuele betwistingen en geschillen hieromtrent met andere neringen. Aangezien het meestal over geïmporteerde produkten gaat, wordt tevens de mogelijke herkomst van die soorten goederen aangegeven. Hier komen uiteraard leemten in voor, doch het was geenszins onze bedoeling exhaustief te zijn, gezien dit ons te ver van het eigenlijke doel zou geleid hebben.

Een eerste categorie goederen zijn de metaalwaren. Het betreft vooral messen en spelden, dikwijls nog aangevuld door allerlei kleine metaalwaren, de zogenaamde *maelgerie* of *maillerie* en huishoudelijke artikelen, zoals spijkers, naalden, sleutels, scharen, tin- en koperwerk⁷⁴. Het feit dat veel van deze produkten door de meerseniërs in de stad ingevoerd worden, heeft uiteraard dikwijls een gespannen verhouding met het smedenambacht

(70) SAG, F.M., nr. 1: *Item wie hem ghebeurt binnen Ghent met merserien ende met datter toebehoort hij moet helpen draeghen de costen van der neeringhen voors.* (SAG, 178/5, f° 3v.4).

(71) A.E. GHELDOLF, *ibid.*

(72) SAG, 156/7, f. 182.

(73) SAG, F.M., nr. 1, 16, 47 en SAG, 178/5, f. 3v.4.

(75) In het Vlaamse *Livre des Mestiers* worden vermeld: spelden, naalden, messen, priemen en elzen (G. FAGNIEZ, *Documents...*, dl. II, p. 180, nr. 81); in Brugge: „maellerie” en koperwerk (A. DUCLOS, *Bruges. Histoire et souvenirs*, Brugge, 1910, p. 399); in Doornik: messen (L. VERRIEST, *ibid.*); in Rijsel: spelden, naalden, messen, scharen, wapens, onderdelen van wapenuitrusting, werken uit koper, tin, wit ijzer en alle andere metalen. De fabrikanten van deze waren vormen trouwens een afdeling van het meerseniensambacht (E. PONCELET, o.c., p. 258, 342-343); Languedoc: messen (L. D'ALAUZIER, *ibid.*); zelts zeisen en sikkels in Metz (J. SCHNEIDER, *Recherches sur la vie économique de Metz au XVe siècle. Le Livre de Comptes des Merciers Messins Jean Le Clerc et Jacquemin de Moyeuve (1460-1461)*, Nancy, 1951, p. 28); verder zijn er talrijke voorbeelden van verkoop van scharen, sloten, messen, spelden, spijkers, tin- en koperwerk door meerseniërs in Noordnederlandse steden (J.G. VAN DILLEN, o.c., p. 174-176). De meerseniërs schijnen meer bepaald ook in de wapenhandel een opmerkelijke plaats in te nemen (C. GAIER, *L'industrie et le Commerce des Armes dans les Anciennes Principautés belges du XIIIe à la fin du XVe siècle*, Parijs, 1973, p. 159-160).

tot gevolg. Met wisselend succes probeert dit ambacht vanwege de overheid maatregelen te verkrijgen die de bevoegdheden van de meerseniërs op dit vlak beperken ⁷⁵. Wat de meerseniërs betreft, weten we het volgende: de invoer van vreemde messen en de aankoop van messen, in de stad zelf gemaakt, met de bedoeling ze voort te verkopen, komt uitsluitend aan hen toe ⁷⁶. Vanaf 1511 geldt deze beperking dat ze alle soorten messen, in Gent vervaardigd, slechts mogen verkopen boven het dozijn ⁷⁷. Ook de invoer en verkoop van vreemde spelden is een voorrecht van de meerseniërs: dit wordt uitdrukkelijk vermeld in een ordonnantie van de nering van de riëmmakers, waarvan, naast de speldemakers onder andere ook de schaalmakers, rijgnaaldmakers, bellemakers en trompetmakers deel uitmaken ⁷⁸.

Terwijl de handel in metaalwaren, op een aantal beperkingen na, aan de meerseniërs wordt toegestaan, is de vervaardiging ervan hen verboden. Dit blijkt althans uit een geschil tussen de nering van de riëmmakers, en de meerseniër Justaes Schietcatte die ervan beschuldigd wordt ronde ijzeren gespen gemaakt te hebben, terwijl *...haerlieder neeringhe* (nl. van de meerseniërs) *niet anders en was dan coopen en vercoopen...* De schepenen van de keure stellen de riëmmakers in het gelijk: het vervaardigen van gespen, zonder gebruik van een smidse, is een voorrecht van de riëmmakers. De vervaardiging door middel van een smidse komt toe aan de smeden en wapenmakers ⁷⁹.

De metaalwaren kunnen de meerseniërs zich voor verdere verkoop aanschaffen bij de Gentse producenten zelf. Doch, zoals we reeds zegden, worden ze voor een groot deel ook ingevoerd. Deze invoer kan gebeuren door vreemde meerseniërs die ten allen tijde hun waren in de stad in het groot mogen verkopen ⁸⁰. Een andere mogelijkheid tot bevoorrading zijn

(75) Aan de Brugse meerseniërs wordt in 1522 verboden nog langer nagels, zagen, hamers, tangen en dergelijke te verkopen (J. GAILLIARD, *De ambachten en neringen of beschrijving hunner opkomst, bloei, werkzaamheden, gebruiken en voorregten*, Brugge, 1854, p. 189). In 's-Hertogenbosch wordt in 1510 tussen de twee ambachten een minnelijke schikking getroffen: de meerseniërs mogen voortaan slechts op vrije week- en jaarmarkten messen verkopen, tenzij ze gemaakt zijn in de stad zelf, of van Brussel, Leuven, Mechelen of Antwerpen afkomstig zijn (N.H.L. VAN DEN HEUVEL, *o.c.*, dl. II, p. 445-446). Meestal betreffen zulke beperkende maatregelen enkel de verkoop van grof ijzerwerk en spijkers boven een bepaalde grootte; de handel in kleine metaalwaren en wapens blijft vrijwel altijd tot de bevoegdheid van de meerseniërs behoren (J.G. VAN DILLEN, *o.c.*, p. 176).

(76) Het is hier, dus evenals in de meeste andere steden, aan de mesmakers verboden messen te verkopen die ze niet zelf vervaardigd hebben: zie voor Luik E. PONCELET, *o.c.*, p. 259 en voor Brussel G. DES MAREZ, *o.c.*, p. 494-495; de Antwerpse smeden die voorwerpen verkopen die ze niet zelf gemaakt hebben, moeten lid worden van het meerseniërsambacht (E. GEUDENS, *o.c.*, dl. II, p. 33).

(77) SAG, 173/2, f. 74^v.

(78) Dit geldt dus ook voor de andere produkten die door deze verschillende beroepen vervaardigd worden. SAG, 161/1, art. XVI, XVIII, XX en XXVI en 161/2, art. 8 en 18 (ordonnantie van 1477). Deze ordonnantie is gedeeltelijk uitgegeven in F. DE POTTER, *o.c.*, dl. VI, p. 558-562. Ook in Brussel is de invoer van deze produkten voorbehouden aan de meerseniërs (G. DES MAREZ, *o.c.*, p. 494).

(79) SAG, 161/5, nr. 3 (4 maart 1465, n.s.).

(80) SAG, F.M., nr. 1, art. 3.

de talloze Vlaamse en Brabantse jaarmarkten en grote handelscentra zoals Brugge en Antwerpen. Zo worden door de Hanze-kooplui grote hoeveelheden Westduitse metaalwaren aangevoerd in Brugge⁸¹ en de Brabantse jaarmarkten⁸². Deze invoer behelst o.a. naalden en messen⁸³. De bekende Milanese naalden die in Antwerpen o.m. aan meerseniers van deze stad en van Bergen op Zoom verkocht worden⁸⁴, vindt men tevens in Doornik, waar ze ingevoerd worden door kooplui van Toulouse. Vanuit Doornik worden ze verder verspreid over de rest van de Nederlanden⁸⁵. Voor metaalwaren zijn onze gebieden echter geenszins afhankelijk van het buitenland. Zo is Luik alom bekend voor haar nagelmakerij en wapenfabricage, terwijl in Dinant de kopernijverheid een grote bloei kent en van daaruit verspreid wordt over gans de Nederlanden⁸⁶. De bekende spijkers en messen van 's-Hertogenbosch worden verkocht op de markten van Brugge, Antwerpen en Bergen op Zoom⁸⁷. Ook de speldenmakers van die stad, die bijna uitsluitend voor de export werken, vinden we op die markten terug⁸⁸. Tenslotte zijn ook de Brusselse mesmakers en spoormakers en de Mechelse speldenmakers in grote groepen op de jaarmarkten van Bergen op Zoom vertegenwoordigd, naast afzonderlijke verkopers van „maelderie”, messen en nagels⁸⁹.

Bewijzen van een belangrijke handel in edelmetaalwaren door de meerseniers worden geleverd door de talrijke betwistingen die in de meeste steden tussen de nering van de meerseniers en die van de goudsmeden in verband met elkaars bevoegdheid voorkomen⁹⁰, en de steeds weerke-

(81) W. BRULEZ, Brugge en Antwerpen in de 15e en 16e eeuw: een tegenstelling?, in: *T.v.G.*, dl. LXXXIII, 1970, p. 16.

(82) G. ASAERT, *De Antwerpse scheepvaart in de XVe eeuw (1394-1480). Bijdrage tot de economische geschiedenis van de stad Antwerpen*, Brussel, 1973, p. 292.

(83) G. ASAERT, *o.c.*, p. 293.

(84) G. ASAERT, *o.c.*, p. 293 en nt. 463.

(85) J. GODARD en PH. WOLFF, Un courant commersial à travers la France au début du XVe siècle: de Toulouse aux Pays-Bas, in: *Revue du Nord*, dl. XXXII, nr. 125, 1950, p. 30-31. Toulouse schijnt voor meerseriewaar en zijden stoffen een belangrijk redistributiecentrum te zijn (PH. WOLFF, *Commerces et marchands de Toulouse (vers 1350-vers 1450)*, Parijs, 1954, p. 139).

(86) J.A. VAN HOUTTE, *Schets van een economische geschiedenis van België*, Leuven, 1943, p. 62-64; J.A. VAN HOUTTE, Nijverheid en Landbouw, in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, dl. IV, p. 213.

(87) N.H.L. VAN DEN HEUVEL, *De ambachtsgilden...*, p. 374-376.

(88) N.H.L. VAN DEN HEUVEL, *o.c.*, p. 389-391; de spelden van 's-Hertogenbosch vinden we, naast die van Brussel, vermeld in de rekeningen van twee meerseniers van Metz (J. SCHNEIDER, *o.c.*, p. 62).

(89) C.J.F. SLOOTMANS, Les marchands brabançons et, plus spécialement, les marchands bruxellois aux Foires de Berg-op-Zoom, d'après les données des archives de Berg-op-Zoom, in: *Cahiers Bruxellois*, dl. VIII, 1963, p. 55-64, (tabellen A-H).

(90) A. DUCLOS, *o.c.*, p. 396-397; C. SLOOTMANS, *De verbouding...*, p. 60; C.J.F. SLOOTMANS, *Les marchands brabançons...*, p. 24; A.-M. BONENFANT-FEYTMANS, *La corporation des orfèvres de Bruxelles au moyen âge*, in: *B.C.R.H.*, dl. CXV, 1950, p. 104; D. SCHLUGLEIT, *De zilverhandel van de Meerseniers en de Ordonnantieën van de Goudsmeden te Antwerpen in de Zestiende Eeuw*, in: *B.T.G.*, dl. XXX, 1939, p. 39-61; D. SCHLUGLEIT, *De Antwerpse goud- en zilvermeden in het corporatief stelsel (1382-1798)*, Wetteren,

rende vermeldingen van het meerseniërsambacht in ordonnanties betreffende het keuren van het goud en zilverwerk⁹¹. Uit dit alles blijkt dat deze neringen nauw aan elkaar grenzen, wat hun respectievelijke bevoegdheid betreft.

Op 3 augustus 1415 heeft een proces plaats tussen de meerseniërs en de goudsmiden⁹². De aanklacht van deze laatsten luidt dat de meerseniërs dagelijks met goud en zilver versierde voorwerpen in Gent invoeren en verkopen. Deze invoer wordt aan beperkingsmaatregelen onderworpen. Tevens wordt aan de meerseniërs verboden zelf bewerkingen, ondermeer het polijsten van oude riemen, uit te voeren of te doen uitvoeren, tenzij door Gentse goudsmiden. Uit dit proces blijkt dat de meerseniërs een groot aantal voorwerpen die niet tot hun bevoegdheid behoren, invoeren, en daardoor de goudsmiden oneerlijke concurrentie aandoen. De maatstaf die gehanteerd wordt om hen de verkoop van bepaalde waren wel en van andere niet toe te laten is onduidelijk. Een mogelijke verklaring is, dat die goederen die ze wel mogen verkopen, algemeen als meerseriëwaar beschouwd worden⁹³. Andere zoals knopen, hebben te maken met kleding, wat ook door de meerseniërs verkocht wordt⁹⁴, of worden mogelijk in Gent niet vervaardigd zoals voorwerpen in email. Een grens is in elk geval moeilijk te trekken én kunstmatig, aangezien ze door geen van beide partijen nauwkeurig gerespecteerd wordt. Het verwondert ons dan ook geenszins dat dubbel lidmaatschap bij deze neringen regelmatig voorkomt. Aangezien er een ledenlijst van de goudsmiden voorhanden is, is het ons mogelijk geweest dit te onderzoeken⁹⁵. Van een eventuele vermindering van

1969, p. 11, 236-237; C. WYMANS, *Les orfèvres de Mons et les premiers statuts de métier (1258-1415)*, in: *B.C.R.H.*, dl. CXXXIX, 1963, p. 203; J. SCHNEIDER, *o.c.*, p. 33. De goudsmiden van Parijs stellen in de loop van de 14de eeuw een verslag op voor het Parlement waarin een zeer uitgebreide lijst voorkomt van waren die zowel door henzelf als door de meerseniërs verkocht worden. Ze willen hiermee verkrijgen dat men voor die produkten geen taksaksijns meer moet betalen aan de *pachters van de meerserie*, maar wel aan die van de goudsmiden (G. FAGNIEZ, *o.c.*, p. 268, 382-384).

(91) Cfr. *infra*.

(92) SAG, dozen „corporation des orfèvres” (hierin bevinden zich niet genummerde enveloppen. Voortaan aangeduid als C.O.) en 182/2, 3^v-4^v.

(93) Dit geldt onder andere voor lederen en zijden riemen (cfr. *infra*) en ringen (E. PONCELET, *o.c.*, p. 328; G. FAGNIEZ, *Documents...*, dl. II, p. 308 en L. D'ALAUZIER, *ibid.*).

(94) Cfr. *infra*.

(95) We geven hier een aantal voorbeelden:

	Ledenregister van de meerseniërs: (SAG, 178/1)	Ledenregister van de goudsmiden: (SAG, 182/1)
Bertram Ackaert	f° 1	f° 38 ^v
Kristoffel van den Hove	f° 4	f° 30
Goessin van der Scuere	f° 1	f° 25
Justaes Willemets	f° 1	f° 36 ^v
Jan Lachengoen	f° 1	f° 28 ^v
Pauwels Dullaert	f° 1 ^v	f° 26 ^v
Gillis Vileyn	f° 1 ^v	f° 29 ^v
Antheunis Libbe	f° 1 ^v	f° 29 ^v

Ditzelfde doet zich o.a. ook voor in Luik (E. PONCELET, *o.c.*, p. 320, nt. 2) en Metz (J. SCHNEIDER, *o.c.*, p. 33-34).

het inkomgeld bij een tweede lidmaatschap is ons echter niets bekend⁹⁶.

Voor de bevoorrading in deze luxevoorwerpen kunnen de meerseniërs onder andere terecht op de jaarmarkten van Gent zelf: kooplui en meerseniërs van Antwerpen, Brugge en Ieper blijken daar o.m. juwelen te verkopen⁹⁷. In Engeland schijnen de Vlaamse edelsmeedkunst en juwelen overigens erg geapprecieerd te worden⁹⁸. Uit een akte van het jaarregister van de Keure van 1365-66 weten we dat ook kooplui uit Parijs en Doornik geregeld de Gentse jaarmarkten met hun sieraden bezoeken⁹⁹. Brugge schijnt in de tweede helft van de XVe eeuw voor juwelen de belangrijkste markt van de Nederlanden geworden te zijn¹⁰⁰. Ondermeer de Genuezen die deze stad lange tijd als verblijfplaats hebben, voeren produkten van de edelsmeedkunst in¹⁰¹. Emailwerk wordt in Brugge soms door de Hansseaten geïmporteerd¹⁰². Ook andere steden in onze gewesten vervullen op dit gebied een belangrijke rol: in Leuven schijnt de handel in met koraal opgesmukte sieraden uit edel metaal van internationaal belang te zijn geweest¹⁰³. Op de markten van Bergen op Zoom worden gouden en zilveren voorwerpen zowel door juweliërs in een daartoe bestemde galerij — het juweliërspand genoemd — als door meerseniërs verkocht¹⁰⁴. Ook wordt er handel gedreven in paternosters uit koraal en amber¹⁰⁵. Deze laatste worden o.a. vervaardigd in Brugge en Lübeck¹⁰⁶ en vermoedelijk ook — evenals kammen — vanuit Toulouse over Doornik in de Nederlanden verspreid¹⁰⁷.

Lederwaren zoals scheden, riemen, tassen, beurzen, handelsschoenen, nestels en rijgsnoeren worden algemeen door de meerseniërs verhandeld¹⁰⁸. De nering van de riemmakers en de bij hen horende afdelingen die een deel van deze produkten vervaardigen, hebben uiteraard ook het recht deze

(96) Waarschijnlijk is van zulke vermindering geen sprake: bij de opname in de nering van de goudsmid Fransoys van de Walle in 1523-24 wordt er alleszins geen melding van gemaakt (SAG, 178/1, f° 16v).

(97) SAG, F.M., nr. 42.

(98) M.-R. THIELEMANS, *Bourgogne et Angleterre. Relations politiques et économiques entre les Pays-Bas bourguignons et l'Angleterre. 1435-1467*, Brussel, 1966, p. 239-240.

(99) SAG, 301/2, f° 59v.

(100) O. MUS, *De Brugse Compagnie Despars op het einde van de XVe eeuw*, in: *A.S.E.B.*, dl. CI, 1964, p. 81.

(101) J. FINOT, *Etude historique sur les relations commerciales entre la Flandre et la République de Gênes au moyen âge*, p. 284.

(102) A. DUCLOS, *o.c.*, p. 396.

(103) R. VAN UYTVEN, *Stadsfinanciën en stadseconomie te Leuven van de XIIIe tot het einde der XVIe eeuw*, Brussel, 1961, p. 422.

(104) C.J.F. SLOOTMANS, *o.c.*, p. 21-24.

(105) K. SLOOTMANS, *Bosschenaren op de Bergen-op-Zoomse vrije jaarmarkten*, in: *Varia Historica Brabantica*, dl. II, p. 53.

(106) J.A. VAN HOUTTE, *o.c.*, p. 155.

(107) J. GODARD en Ph. WOLFF, *o.c.*, p. 29, 32-33, 43.

(108) Zie tal van voorbeelden in J.G. VAN DILLEN, *o.c.*, p. 167-169; L. VERRIEST, *ibid.*; E. PONCELET, *o.c.*, p. 258; L. D'ALAUZIER, *ibid.* Een aantal van deze producten, zoals bijvoorbeeld riemen, kunnen uiteraard ook uit andere stoffen, zoals zijde, vervaardigd worden. In Luik maken alle handwerkers, wier bedrijvigheid verband houdt met leerbereiding, deel uit van het meerseniërs-ambacht (E. PONCELET, *o.c.*, p. 257, 337-341).

te verkopen, tenminste voor zover ze die zelf gemaakt hebben. De invoer en verdere verkoop komt enkel toe aan de meerseniers, met uitzondering van de drie togdagen tijdens de halfvastenmarkt¹⁰⁹. De riemmakers hebben zich hier blijkbaar neergelegd bij een toestand die een honderdtal jaren voordien tot een konflikt leidde tussen hen en de meerseniers. De overdeken van de kleine neringen besliste toen dat de meerseniers de tassen en riemen, die ze in Gent invoeren, mogen verkopen in hun kraam en huis, zonder ze echter voor klederen te hangen¹¹⁰. Waarschijnlijk wordt hen deze beperking opgelegd om te voorkomen dat ze te sterk bevoordeeld zouden zijn ten opzichte van de riemmakers, vermits ze op die manier hun waren beter zouden kunnen presenteren. Zo zou een kandidaat koper van een kledingstuk kunnen veronderstellen dat de riem of tas bij het kledingstuk hoort en ze samen verkocht worden. Het feit dat de respectievelijke bevoegdheden van deze twee neringen aan elkaar grenzen, heeft uiteraard weer dubbel lidmaatschap tot gevolg¹¹¹.

Als quasi-natuurlijk aanhangsel van de lakennijverheid is de lederbewerking in onze streken sterk ontwikkeld¹¹². Onder andere de Leuvense handschoenmakers kennen een grote bloei; hun produkten worden uitgevoerd naar Engeland en Frankrijk¹¹³. Deze uitvoer is noodzakelijk want als vervaardiger van luxeprodukten moet de lederbewerker trachten een zo breed mogelijk afzetgebied te bestrijken om voldoende koopkrachtige afnemers te vinden¹¹⁴.

Zo treffen we de Brusselse riemmakers en vooral de nestelmakers in grote aantallen op de jaarmarkten van Bergen op Zoom, naast afzonderlijke verkopers van beurzen, nestels, kokers en riemen¹¹⁵. Ook de handschoenmakers, riemmakers, tasmakers, buidelmakers en vooral de nestelmakers van 's-Hertogenbosch bezoeken jaarlijks deze markten¹¹⁶.

(109) SAG, 161/1, art. XVIII, XX (niet gefolieerd, ordonnantie die waarschijnlijk dateert van ±1477). Hetzelfde geldt ook in Brussel: alleen de meerseniers en de riemmakers, die lid geworden zijn van het meerseniersambacht, maar dit beroep niet uitoefenen, mogen riemen e.d. van vreemde oorsprong in de stad invoeren en in het klein verkopen (G. DES MAREZ, *o.c.*, p. 494 (24 maart 1466)).

(110) SAG, F.M., nr. 5 (12 augustus 1388). Deze beslissing wordt op 24 maart 1430 (n.s.) nogmaals genoteerd en bevestigd, aangezien de riemmakers hun afschrift verloren hebben (SAG, 156/2, nt. gefolieerd). Ook in Utrecht wordt in 1418, na een twist tussen de riemsnijders en meerseniers, beslist dat deze laatsten het recht hebben veters, snoeren, buidels, handschoenen e.d. te verkopen (J.G. VAN DILLEN, *o.c.*, p. 168).

(111) Ondanks het ontbreken van een ledenlijst van de riemmakers hebben we toch een aantal aanwijzingen hiervoor gevonden: Justaes Scietcatte, deken van de riemmakers in 1477 (SAG, 161/2), vinden we terug in de ledenlijst van de meerseniers (SAG, 178/1, f° 4); Gillis Sage, gezworene van de riemmakers in hetzelfde jaar (SAG, F.M., nr. 34) staat eveneens in die ledenlijst (SAG, 178/1, f° 4); Lancelot van den Hove, deken van de riemmakers in 1482 (SAG, F.M., nr. 34) is tevens lid van het meerseniersambacht (SAG, 178/1, f° 1v).

(112) Nadat de wol van de schapenvachten afgeschoren is, worden deze gelooïd (J.A. VAN HOUTTE, *Schets...*, p. 60-61).

(113) R. VAN UYTVEN, *o.c.*, p. 404.

(114) R. VAN UYTVEN, *o.c.*, p. 400.

(115) C.J.F. SLOOTMANS, *Les marchands brabançons...*, p. 55-64 (tabel A-H).

(116) N.H.L. VAN DEN HEUVEL, *o.c.*, p. 385-386; K. SLOOTMANS, *Boschenaren...*, p. 38, 78-92 (tabellen A-H).

Een vierde categorie waren wordt gevormd door textielwaren en kledingstukken: zijden of half-zijden stoffen (o.a. satijn en fluweel) eventueel met goud doorwerkt en met ingeweven figuren, katoen, garenfranjes, saai, lijnwaad, met goud bestikte of geborduurde klederen, uit zijde geweven gordels, riemen en haarsnoeren, hoeden en mutsen. Ze vormen zowat overal een belangrijk en vast bestanddeel van de handel van de meerseniërs¹¹⁷. Voor deze produkten, vooral de zijden, satijnen en fluwelen stoffen en kledingstukken zijn de voornaamste cliënten de adel, de geestelijkheid en de rijke poorters¹¹⁸. Ze schijnen ook vooral gebruikt te worden bij begrafenisplechtigheden en andere religieuze aangelegenheden. Ze worden door de meerseniërs zowel verkocht als verhuurd¹¹⁹.

Ook op dit terrein van de handel komen de meerseniërs regelmatig in conflict met andere neringen: zo klagen de viltmakers hen aan wegens het verkopen van hoeden uit Doornik, gemaakt in fluweel¹²⁰ met binnenin vilt. Het vonnis luidt dat ze voortaan geen vilten hoeden meer mogen verkopen. Uitzondering hierop wordt gemaakt voor de hoeden uit bevervel, waar wel vilt aan te pas komt, doch die ze van oudsher gewoon zijn te verkopen¹²¹. Een van de leden van het ambacht, die tegelijkertijd *scepper* (kleermaker) is, komt in het vaarwater van de oudkleerkopers en de bont-

(117) G. FAGNIEZ, *Documents...*, dl. II, p. 180, nr. 81; L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, *ibid.*; E. PONCELET, *o.c.*, p. 257-258; E. GEUDENS, *o.c.*, dl. I, p. 25-26; N.H.L. VAN DEN HEUVEL, *De ambachtsgilden... Rechtsbronnen...*, dl. II, p. 532; R. MARQUANT, *o.c.*, p. 194; J.-B. GOETSTOUWERS, *Les métiers de Namur sous l'ancien régime. Contribution à l'histoire sociale*, Leuven, Parijs, 1908, p. 184; G. ESPINAS, *La vie urbaine de Douai au Moyen Age*, dl. II, Parijs, 1913, p. 549; G. ACLOQUE, *o.c.*, p. 181; L. D'ALAUZIER, *ibid.*; *Règlements sur les arts et métiers de Paris rédigés au XIIIe siècle et connus sous le nom de Livre des métiers d'Etienne Boileau*, ed. G.-B. DEPPING, Parijs, 1837, p. LXXIV en 192, nt. 1; P. BOISSONNADE, *Essai sur l'organisation du travail en Poitou depuis le XIe siècle jusqu'à la Révolution*, dl. I, Parijs, 1900, p. 287; J.G. DILLEN, *o.c.*, p. 86-90, 160-162.

Op verschillende plaatsen maken beroepen, die gespecialiseerd zijn in de vervaardiging en verkoop van kledingstukken — zoals de bonnetmakers in Gent en Doornik — deel uit van het meerseniërsambacht: de hoedenmakers tot 1582 in Brussel (G. DES MAREZ, *o.c.*, p. 35 en nt. 4), Antwerpen (E. GEUDENS, *o.c.*, dl. I, p. 31 en dl. II, p. 54), Namen (J.-B. GOETSTOUWERS, *o.c.*, p. 14 en 184) en Luik (E. PONCELET, *o.c.*, p. 257); de passementwerkers in Antwerpen (E. GEUDENS, *o.c.*, dl. II, p. 86-87), Bergen-op-Zoom (C. SLOOTMANS, *De verbouding...*, p. 60) en Luik (E. PONCELET, *o.c.*, p. 258, 320).

(118) R. DE ROOVER, *La communauté des marchands lucquois à Bruges de 1377 à 1404*, in: *A.S.E.B.*, dl. LXXXVI, 1949, p. 32.

(119) Bij de opsomming van deze kledingstukken wordt dit uitdrukkelijk vermeld. Zie SAG, F.M., nr. 1, art. 14. Aan de stad worden bijna jaarlijks zijden stoffen verkocht die gebruikt worden ter vervaardiging van een kap voor het Onze Lieve Vrouwbeeld dat meegedragen wordt in de processie van Doornik, waaraan de stad jaarlijks deelneemt. De handel in kerksieraden of -gewaden schijnt een exclusief voorrecht van de meerseniërs te zijn: SAG, 301/40, f. 106^v.

(120) Doornik is een oud centrum van fluweelweverij. Zie A.K.L. THIJS, *De Zijdenijverheid te Antwerpen in de zeventiende eeuw*, (Pro Civicate; Historische Uitgaven, Reeks in-8°, nr. 23), s.l., 1969, p. 51; J. KALF, *Bijdrage tot de geschiedenis der middeleeuwse kunstweverij in Nederland*, in: *Verslag van het St. Bernulphusgilde over 1900*, Utrecht, 1901, p. LI-LIII.

(121) SAG, 156/1, f. 51 (26 november 1407).

werkers wegens het verkopen van oude kledingstukken die bovendien met bont gevoerd zijn, en wordt hiervoor gestraft¹²². Dankzij een proces dat de meerseniërs voeren tegen een goudsmid maken we kennis met een exclusief voorrecht van de beide dekens van de meerseniërs en de goudsmiden: enkel zij mogen met goud en zilver versierde zijden gordels verkopen. Gewone zijden gordels mogen enkel door de meerseniërs verkocht worden¹²³. Een kleermaker wordt gestraft voor het verkopen van kledingstukken op de markt: zij mogen enkel klederen op bestelling vervaardigen en verkopen¹²⁴.

Als de lakennijverheid, eens de bloeiendste industrie van onze gewesten, in de 14de eeuw in verval geraakt en op het einde van de 15de en de 16de eeuw de ondergang nabij is, is dit deels ook te wijten aan de opkomende mode van zijden en fluwelen stoffen, die voorwerp zijn van een belangrijke importhandel en die de afzet van laken bij het welgestelde cliënteel doet slinken¹²⁵. In de Nederlanden zelf is de zijdenijverheid, misschien op Doornik na, vóór 1500 nog van geen belang. De satijnweverij is in 1496 in Brugge reeds voldoende verspreid om de beoefenaars ervan toe te laten een nering te vormen, maar het gaat hier om stoffen van een minderwaardige kwaliteit, de zogenaamde *kaffa* (halfzijden weefsel¹²⁶). Een van de middelen om te verhelpen aan de verminderde afzet van laken, zijn ordonnanties, die verbieden zijden of fluwelen kleding te dragen. Op 20 oktober 1497 vaardigt Filips de Schone een eerste plakkaat in die zin uit: het dragen van satijn, zijde of fluweel wordt alleen nog toegelaten aan de vrouwen en dochters van de ridders van het Gulden Vlies, barons en baronessen. De handelaars die betrappt worden op verkoop van die stoffen worden beboet en hun waren verbeurd verklaard¹²⁷. Gelijkaardige ordonnanties volgen nog op 7 oktober 1531, 30 januari 1545 en 27 mei 1550¹²⁸. Ondertussen schijnt deze mode reeds over bredere bevolkingslagen verspreid te zijn, want ook aan ambachtslui en dorpslui wordt het verbod uitdrukkelijk opgelegd. Uitzonderingen worden echter steeds gemaakt voor de hogere adel en het ambtenarenkorps. Alles bij mekaar blijken deze ordonnanties heel weinig uitwerking te hebben. Veel nadeel zullen de meerseniërs er dan ook niet van ondervonden hebben.

Vóór 1500 worden de zijden en fluwelen stoffen hier geïmporteerd. Zijde is een van de essentiële produkten van de Brugse handel en wordt vooral door Italianen maar ook door Catalanen en Portugezen ingevoerd. In Antwerpen — althans rond het midden van de 16de eeuw — vormt het de belangrijkste invoerpost¹²⁹. De Italiaanse steden, o.a. Lucca, Bo-

(122) SAG, 3 stukken uit enveloppen „Oudkleerkopers” (1480-81), niet genummerd.

(123) SAG, i.o. (16 juli 1464).

(124) SAG, F.M., nr. 47 en 48 (afschrift) (16 juli 1519); A. SCHOUTEET, Het ambacht van de oudkleerkopers te Brugge, in: *A.S.E.B.*, dl. CVII, 1970, p. 51.

(125) J.A. VAN HOUTTE, *Nijverheid...*, p. 202.

(126) E. DUBOIS, *Le tissage des étoffes de luxe dans les Pays-Bas au moyen âge, d'après une étude récente*, in: *Bulletin der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, jrg. X, 1902, p. 87-88.

(127) Uitgegeven in L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, o.c., dl. VI, p. 480-481.

(128) *Placcaert van Vlaanderen*, dl. I, Gent, 1685, p. 693-697, 763 en 784.

(129) W. BRULEZ, o.c., p. 16, 25, 27.

logna, Venetië, Florence en Genua zijn belangrijke centra van zijdenijverheid¹³⁰. Uit deze laatste stad worden o.a. ook versierde zijden gordels naar Brugge gevoerd¹³¹. Behalve Brugge en Antwerpen worden uiteraard ook de jaarmarkten van Bergen op Zoom door de Italianen bezocht¹³². Mogelijk bereiken deze luxe-stoffen ons ook vanuit Toulouse, een belangrijk verdelingscentrum voor zijden stoffen. Ook de jaarmarkten van Genève en Lyon, die door Vlamingen bezocht worden, zijn belangrijke centra voor de handel¹³³. Fustein wordt vooral in Zuid-Duitsland (Augsburg, Ulm) en Noord-Italië, maar ook in Brugge vervaardigd¹³⁴. De Zuid-Duitsers zijn reeds van het begin van de XVe eeuw in Brugge actief; ze drijven tevens handel op de Brabantse jaarmarkten¹³⁵. Ook katoen is afkomstig van Zuid-Duitsland en Italië¹³⁶. Saai wordt sinds de XVe eeuw in Hondshoote vervaardigd; in de XVIe eeuw wordt deze nijverheid in de Nederlanden verder verspreid¹³⁷. Ook lijnwaad wordt in onze gewesten gefabriceerd; het is vooral een plattelandsindustrie. De landelijke linnenwevers brengen hun produkten naar de grote markten zoals Gent, Oudenaarde, Aalst en Lokeren¹³⁸. Op de markten van Bergen op Zoom wordt verder linnen verhandeld uit andere streken zoals Hoog-Bourgondië, het land van Luik en Westfalen¹³⁹.

Uit deze uiteenzetting blijkt duidelijk dat de meerseniers in verschillende takken van de kleinhandel bedrijvig zijn: tot de door hen verhandelde goederen behoren zowel alledaagse gebruiksvoorwerpen als luxe-goederen. Meestal worden deze produkten van elders ingevoerd. Waar het voorwerpen betreft die ook in Gent zelf vervaardigd worden, komen ze regelmatig in conflict met andere neringen. Ten opzichte van de leden van die andere neringen zijn de meerseiers vaak bevoorrecht in die zin dat enkel zij de produkten die tot de bevoegdheid van die neringen behoren, in de stad mogen invoeren en verkopen. In tegenstelling tot hun ruime handelsbevoegdheid is de productie zelf hun verboden. In Frankrijk noemt men hen trouwens „marchands de tout, faiseurs de rien”¹⁴⁰. Zelf gaan ze er prat op dat hun beroep geen handwerk is¹⁴¹. Dit alles heeft

(130) R. DE ROOVER, *o.c.*, p. 26; J. HEERS, *Gênes au XVe siècle. Activité économique et problèmes sociaux*, s.l., 1961, p. 236; J. FINOT, *Etude historique... république de Gênes*, p. 284.

(131) J. HEERS, *o.c.*, p. 248.

(132) R. DE ROOVER, *o.c.*, p. 35.

(133) Ph. WOLFF, *o.c.*, p. 139, 232; M. BRESARD, *Les Foires de Lyon aux XVe et XVIe siècles*, Parijs, 1914, p. 22, 172, 213.

(134) M.R. THIELEMANS, *o.c.*, p. 231-232; J.A. VAN HOUTTE, *o.c.*, p. 207.

(135) W. BRULEZ, *o.c.*, p. 31.

(136) M.R. THIELEMANS, *o.c.*, p. 254, 263.

(137) J.A. VAN HOUTTE, *o.c.*, p. 206.

(138) E. DUBOIS, *Le dernier état de la réglementation du marché des voiles à Gand*, in: *Bulletijn der maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, jrg. VIII, 1900, p. 309.

(139) K. SLOOTMANS, *Bosschenaren...*, p. 56-57.

(140) A. FRANKLIN, *Dictionnaire historique des arts, métiers et professions exercés dans Paris depuis le 13ème siècle*, Parijs, Leipzig, 1906, p. 949.

(141) E. COORNAERT, *Les corporations en France avant 1789*, Parijs, 1941, p. 282.

tot gevolg dat dubbel lidmaatschap, vrijwillig of onder dwang, regelmatig voorkomt: leden van andere neringen schrijven zich tevens in in het meerseniersambacht, en omgekeerd.

Als kleinhandelaars nemen de meerseniers uiteraard in grote mate deel aan de marktactiviteiten die een stevige organisatie en strikte reglementering vergen. Door die marktwetgeving worden de ambachtslieden zowel beschermd als in hun vrijheid beperkt. Eerst en vooral zijn de meerseniers actief op de markten in Gent zelf. Een eerste reeks verordeningen in de marktwetgeving betreft maten en gewichten. Naast een aantal artikels in de keure van 1305¹⁴² en een voorgebod van 31 augustus 1338¹⁴³ die het gebruik van juiste maten en gewichten opleggen, zijn er 2 ordonnanties uitgevaardigd die specifiek over dit probleem handelen: de el die de meerseniers in hun winkel gebruiken moet geijkt zijn en getekend met een echtheidsteken van de stad¹⁴⁴. Aanvankelijk schijnen de meerseniers met hun kramen op de Koornmarkt te staan¹⁴⁵, doch vanaf 1338 wordt hen een plaats toegewezen op de Vrijdagmarkt voor het huis *den Wulf*¹⁴⁶. Het wordt hen uitdrukkelijk verboden kramen te zetten op de 's Gravenburg¹⁴⁷, doch ze kunnen daar wel kraampjes huren van de stad¹⁴⁸. Een aantal reglementen hebben tot doel ieder gelijke kansen te bieden: de maximum grootte van de kramen is vastgesteld op 7 voet, niemand mag meer dan één kraam hebben, of buiten zijn huis toeg maken¹⁴⁹. Volgens de ordonnantie van 1456 mogen zij die een *huusekin* hebben¹⁵⁰, dat maar 7 voet lang is, ook in hun huis handel drijven, in tegenstelling tot diegenen met een *huusekin* met een lengte van 7 tot 9 voet.

Alwie vrijdagvoormiddag en zaterdagmiddag op de markt wil staan, moet zijn *huusekin* sluiten, onafgezien van de grootte. Wie winkel houdt in zijn huis mag niet nog ergens anders in dezelfde straat toeg maken, tenzij hij zijn huis sluit. De meerseniers die wonen tussen het huis *den Wulf* op de Vrijdagmarkt en de Veldstraat, langs de Lange Munt, en tussen het Schepenhuis en het Gravensteen mogen voor hun huis geen toeg opstellen.

Wie vrijdagvoormiddag en zaterdagmiddag op de markt staat, mag niet tegelijkertijd ergens anders voor zijn rekening doen verkopen¹⁵¹. De

(142) SAG, F.M., nr. 1, art. 16 en 20.

(143) N. DE PAUW, *De Voorgeboden der stad Gent in de XIVde eeuw.* (1337-1382). (Maatschappij der Vlaamsche bibliofielen, 4de reeks, nr. 5), Gent, 1885, p. 24 (31 augustus 1338).

(144) SAG, F.M., nr. 16 (23 december 1458) en nr. 23 (18 maart 1465, n.s.).

(145) SAG, F.M., nr. 1, art. 13 en 28.

(146) N. DE PAUW, *ibid.*

(147) SAG, F.M., nr. 4 (6 juli 1386).

(148) De huursom wijzigt naargelang de ligging. In 1493-94 betaalt men voor de eerste plaats aan het Groot Vleeshuis 20 s.gr. (SAG, 400/31, f. 253^v), voor de 10de plaats bedraagt de som 10 s.gr. (SAG, 400/31, f. 256). De huurtermijn is 3, 6 of 9 jaar.

(149) SAG, F.M., nr. 1, art. 2 en 4.

(150) De juiste betekenis van *huusekin* is ons niet bekend, doch uit het artikel 5 van de ordonnantie van 19 juli 1456 blijkt dat het niet hetzelfde is als een kraam of stal (SAG, F.M., nr. 9, art. 5).

(151) SAG, F.M., nr. 9, art. 1, 2, 3, 4, 5.

plaatsen op de markt zelf worden verloot onder de leden¹⁵². Uiteraard geldt ook voor het meerseniersambacht het algemene verbod handel te drijven op zondagen, kerkelijke feestdagen en vigiliedagen, tenzij deze op vrijdag valt¹⁵³.

Aan vreemde meerseniers is het toegestaan ten allen tijde hun waren te komen verkopen in het groot¹⁵⁴. De Gentse jaarmarkten worden onder andere bezocht door meerseniers, juweliers, goudsmiden en riemmakers van Parijs, Doornik, Antwerpen, Brugge en Ieper¹⁵⁵. Samen met de Gentse meerseniers zijn zij op die dagen ontslagen van het stalle- of kraamgeld, op voorwaarde dat ze op de hun aangewezen plaatsen staan en hun kramen niet hoger of groter zijn dan vastgesteld is¹⁵⁶. Bij het reizen van de ene stad naar de andere worden de kooplui uiteraard ook geconfronteerd met de verplichte takstarieven aan de stadsgrens, namelijk het ongeld, een onrechtstreekse belasting op de productie, invoer en verkoop in de stad, die meestal verpacht werd¹⁵⁷. Op 21 maart 1350 (n.s.) wordt door de Gentse stadsoverheid een voorgebod uitgevaardigd dat de verplichting oplegt alle meerseriewaren die in de stad worden ingevoerd, aan te geven aan de *pachter van de meerserie*¹⁵⁸.

Sinds 1366 zijn alle kooplui die de markten van St.-Pieters en de Halfvastenmarkt bezoeken met juwelen e.d. van deze belasting ontslagen¹⁵⁹.

De Gentse meerseniers bezoeken zelf ook tal van jaarmarkten, ondermeer die van Ieper¹⁶⁰, St.-Jan ten Steene¹⁶¹, Kaprijke¹⁶², Kortrijk¹⁶³, St.-Lievenshoutem¹⁶⁴ en Aardenburg¹⁶⁵. Uiteraard proberen ze op deze markten de meest gunstige plaatsen te bezetten, wat hen in de meeste gevallen ook lukt¹⁶⁶.

(152) SAG, F.M., nr. 1, art. 1.

(153) SAG, F.M., nr. 1, art. 5; N. DE PAUW, *ibid*.

(154) SAG, F.M., nr. 1, art. 3.

(155) SAG, 301/2, f. XXIIIIV (16 maart 1366, n.s.) en F.M., nr. 42 (17 maart 1502, n.s.).

(156) Verschillende uitspraken in die zin zijn ons bewaard. Zie SAG, F.M., nr. 19 (18 augustus 1459), nr. 34 (14 maart 1482, n.s.), nr. 41 (29 maart 1498, n.s.) en nr. 42 (17 maart 1502, n.s.).

(157) Zie hierover H. VAN WERVEKE, *o.c.*, p. 27-29 en 197-220.

(158) N. DE PAUW, *o.c.*, p. 43, 46. De pachter van de meerserie was ondergeschikt aan de *pachters van de poorten*. Zie hierover SAG, 301/2, f. XXIIIIV (16 maart 1366, n.s.). Over de *pachters van de poorten*, zie H. VAN WERVEKE, *o.c.*, p. 205-206. Een andere soort *ongeld*, de zgn. *vier ommegangen*, enkel geheven in 1288, woog enkel op de productie en verkoop in de stad: de meerseniers werden hierdoor belast per uitstalraam en per stal. Zie H. VAN WERVEKE, *o.c.*, p. 207-208.

(159) SAG, 301/2, f. XXIIIIV.

(160) SAG, F.M., nr. 26.

(161) SAG, F.M., nr. 40.

(162) SAG, F.M., nr. 44.

(163) SAG, F.M., nr. 49.

(164) SAG, F.M., nr. 52.

(165) SAG, F.M., nr. 52.

(166) Dit is aanleiding tot verscheidene betwistingen tussen de meerseniers van Gent en die van andere steden. Ondermeer in Ieper, St.-Jan ten Steene, St.-Lievenshoutem en Aardenburg lopen deze geschillen af in het voordeel van de Gentse meerseniers.

Samen met de Gentse olieslagers en witledertouwers worden ze bovendien in 1486 ontslagen van de tol van Axel ¹⁶⁷.

Wat de Gentse bonnetmakers betreft, wier productie, zoals die van 's-Hertogenbosch, vrij sterk op de export afgestemd lijkt ¹⁶⁸, zij zijn onder andere aanwezig op de jaarmarkten van Bergen op Zoom, die samen met die van Antwerpen, de belangrijkste afzetmarkt voor bonnetten zijn ¹⁶⁹.

In 1495 bedraagt hun aantal slechts twee, doch geleidelijk aan neemt de groep uitbreiding ¹⁷⁰.

DE LEDEN VAN DE NERING

In de ambachten wordt onderscheid gemaakt tussen drie categorieën handwerkers: de leerlingen, de knapen of gezellen en de meesters ¹⁷¹. De eerste twee categorieën of stadia zijn — althans in principe — van tijdelijke aard. In theorie vormen zij de opleiding, noodzakelijk voor het bereiken van het eindstadium, het meesterschap. Onze bronnen verschaffen ons voor elk van deze stadia enkel inlichtingen omtrent de respectievelijke bijdragen die ze dienen te betalen, tenminste voor wat betreft de eigenlijke meerse-niers, waskaarsmakers en schedemakers ¹⁷². Slechts voor het lid van de bonnetmakers beschikken we over een uitgebreide regeling in verband met deze stadia en de overgang van het ene naar het andere. In de volgende bladzijden wordt onze aandacht dan ook vooral op hen toegespitst.

De enige bepaling die we in verband met de leerlingen aantreffen voor de meerseniërs, de waskaarsmakers en de schedemakers heeft betrekking op de financiële verplichtingen van deze categorie: elk „leerkind” betaalt 10 s.gr. ¹⁷³. Het volgende artikel leert ons echter al dat dit enkel geldt voor hen wier vader geen meester in de nering is; later wordt deze categorie uitgebreid tot de meesterkinderen die geboren zijn vóór hun vader het meesterschap verwierf. We zullen hierop verder ingaan in een afzonderlijke paragraaf.

De duur van de leertijd ¹⁷⁴, die verschilt van beroep tot beroep, naar-

(167) RAG, Archief van de Raad van Vlaanderen, nr. 8658 en 8659.

(168) In de ordonnantie van 1505 is alleszins een aantal keren sprake van vreemde kooplui. Zie SAG, 178/6. Voor 's-Hertogenbosch zie N.H.L. VAN DEN HEUVEL, *De ambachtsgilden...*, p. 387-388.

(169) Volgens N.H.L. VAN DEN HEUVEL, *ibid.*, worden ze daar grotendeels opgekocht door Hanzeaten. De handel in bonnetten op de jaarmarkten van Bergen-op-Zoom overtreft overigens in grote mate deze in hoeden.

(170) C. SLOOTMANS, *Les marchands brabançons...*, p. 56-64 (tabel B-H).

(171) G. DES MAREZ, *o.c.*, p. 43; E. COORNAERT, *o.c.*, p. 194.

(172) Aangezien de opleiding van de mesmakers zich voltrekt binnen het smedenambacht en ze enkel in de kwaliteit van meester met de meerseniërs-nering te maken hebben, laten we ze, alleszins bij de eerste twee stadia, buiten beschouwing.

(173) SAG, F.M., nr. 1, art. 8.

(174) Voor de eigenlijke leertijd heeft de kandidaat-leerling dikwijls recht op een proeftijd van gemiddeld 15 dagen, die hem de mogelijkheid moet bieden zich beter rekenschap te geven van het ernstig karakter van zijn roeping (G. DES MAREZ, *o.c.*, p. 46). Bij de Luikse meerseniërs duurt deze proeftijd 3 weken (E. PONCELET, *o.c.*, p. 282).

gelang van de moeilijkheidsgraad, wordt meestal vastgesteld in de ambachtsstatuten. Het gaat hier echter om een minimum dat, indien nodig, overschreden kan worden¹⁷⁵. In het Luikse meerseniersambacht, wordt de duur van de leertijd niet overal bij voorbaat in de statuten bepaald: dit is het geval voor die onderafdelingen die zich niet met fabricatie bezighouden maar enkel met de handel, zoals de eigenlijke meerseniers. Hier is de leertijd afhankelijk van de overeenkomst tussen de betrokken partijen zelf¹⁷⁶. Naar onze mening is dit ook het geval bij de Gentse meerseniers. In die richting wijst overigens een artikel van een ordonnantie van 7 mei 1611¹⁷⁷, dat bepaalt dat men voortaan geen personen meer in de nering zal mogen opnemen, alvorens ze een leertijd van 2 jaar doorgemaakt hebben. Ook voor de waskaars- en schedemakers hebben we geen gegevens gevonden omtrent de duur van deze periode: mogelijk laat men hier ook de vrije keuze aan de partijen of bestaat hier een stilziggende overeenkomst die door allen strikt wordt nageleefd¹⁷⁸. Voor de bonnetmakers is de leertijd vastgesteld op 3 jaar¹⁷⁹. Voor de verplichte registratie van de datum van opname en verdere voorwaarden betaalt de leerling 20 gr. aan de *warderers*.

Dikwijls wordt een beperking opgelegd van het aantal leerlingen dat een meester tegelijkertijd in zijn atelier mag hebben. Dit om concentratie van de produktie in de handen van enkele meesters te vermijden, en de goede kwaliteit van de opleiding te waarborgen. Ze is er tevens op gericht een te grote toename van nieuwe handwerkers tegen te gaan. Deze maatregel komt ook ten goede aan de categorie van de knapen: de leerling werkt immers gratis of tegen een zeer geringe vergoeding, en is dus een goedkope arbeidskracht, in tegenstelling tot de „knaap” die wel bezoldigd is. Hoe meer werkjes de meester dus door de leerlingen kan laten opknappen, hoe minder hij de „knaap” moet betalen¹⁸⁰.

Zowel de Gentse als de Doornikse¹⁸¹ bonnetmakers mogen maar één leerling in hun atelier te werk stellen. Op die regel wordt soms wel een uitzondering gemaakt, in die zin dat een meester naast een vreemde leerling tegelijkertijd een of meer eigen kinderen mag opleiden¹⁸². Zo is het aan de Gentse bonnetmakers toegelaten hun kinderen samen met een vreemd kind in lering te hebben.

(175) E. COORNAERT, *o.c.*, p. 201.

(176) E. PONCELET, *ibid.* Bij de Brusselse meerseniers is de leertijd vastgesteld op 2 jaar (G. DES MAREZ, *o.c.*, p. 50-51).

(177) SAG, F.M., nr. 58.

(178) Voor de Brugse schedemakers is de leertijd vastgesteld op 3 jaar (P. ALLOSSERY, *o.c.*, p. 27).

(179) SAG, 178/6, nr. 1 (9 augustus 1505): de voor deze paragraaf gebruikte artikels zijn 30, 33, 34 en 35. Hetzelfde aantal jaren geldt voor de Doornikse bonnetmakers, die tevens een proeftijd van 15 dagen krijgen (SAG, F.M., nr. 17, art. 1). De leertijd in 's-Hertogenbosch duurt slechts 2 jaar (N.H.L. VAN DEN HEUVEL, *De ambachtsgilden... Rechtsbronnen...*, dl. I, p. 362, art. 2).

(180) G. DES MAREZ, *o.c.*, p. 53; B. GEREMEK, *Le salariat dans l'artisanat parisien aux XIIIe-XVe siècles. Etude sur le marché de la main-d'œuvre au Moyen-Age*, Parijs; Den Haag, 1962, p. 30.

(181) SAG, F.M., nr. 17, art. 1.

(182) E. COORNAERT, *o.c.*, p. 22; G. DES MAREZ, *o.c.*, p. 54.

Als een leerling zijn meester gedurende de leertijd verlaat, mag deze geen ander kind aannemen alvorens de drie jaar, volgens de gegevens in het register, verstreken zijn. De leerling zelf mag nergens in Gent werken voordat hij zijn kontrakt volledig nagekomen is. In zulk geval is het de taak van de *cnape* van de nering of van een van de *warderers* de andere meesters hiervan op de hoogte te brengen. Wie de weggelopen leerling dan toch werk geeft, wordt beboet met 20 gr.

Bepalingen omtrent vlucht van leerlingen komen algemeen voor. Dikwijls worden hierbij zware boeten opgelegd, zowel aan de voortvluchtige leerling, als aan de meester die de gezworenen hiervan niet op de hoogte brengt en de meester die de leerling ondanks het verbod toch werk geeft¹⁸³. Dit wijst er wel op dat in veel gevallen de leerling als goedkope werkracht gebruikt wordt, vooral daar waar hij verplicht wordt de schade veroorzaakt door zijn afwezigheid aan de meester te vergoeden¹⁸⁴.

Soms kan de leerling dadelijk na het beëindigen van de leertijd het meesterschap verwerven¹⁸⁵. Over het algemeen echter is deze mogelijkheid voorbehouden aan de meesterskinderen, die, zoals we zullen zien, veel voorrechten op dit gebied kennen. De meeste leerlingen immers zijn na het voltooien van hun leerjaren financieel niet in staat zich onmiddellijk tot het meesterschap op te werken, zodat ze verplicht zijn gedurende een tijd als gesalarieerden aan de kost te komen. Ze worden door een patroon aangeworven per dag, week, maand of jaar, tegen een loon dat bepaald wordt in overeenkomst met de meester of door de ambachtsstatuten¹⁸⁶. In principe gaat het hier dus om een overgangsfase: als de knaap of gezel op financieel en technisch gebied ver genoeg staat, kan hij het einddoel — het meesterschap — bereiken. In de praktijk echter loopt het dikwijls anders af: veel knapen blijven in dit stadium van loonarbeider steken en worden nooit meester. Naast het dikwijls hoog toegangsgeld, is vooral ook de vergaring van de financiële middelen, nodig voor het aanschaffen van het materiaal om zelfstandig te kunnen werken, voor velen een onoverkomelijke hinderpaal. Ook de meesterproef maakt de toegang tot het laatste stadium voor velen onmogelijk. Daarbij wordt soms een beperking opgelegd wat betreft het aantal meesters dat per jaar aangenomen mag worden. Bij al deze toegangsvoorwaarden wordt dan nog, vooral vanaf het einde van de middeleeuwen, een verschillende houding aangenomen ten opzichte van meesterskinderen en buitenstaanders, uiteraard in het voordeel van deze laatsten¹⁸⁷. Dit alles heeft tot gevolg dat het aantal knapen sterk toeneemt, in vergelijking met de meesters. Het uiteengroeien

(183) Onder andere ook bij de bonnetmakers van Doornik (SAG, F.M., nr. 17, art. 2, 3 en 4); zie ook G. DES MAREZ, *o.c.*, p. 56-57; N.H.L. VAN DEN HEUVEL, *De ambachtsgilden...*, p. 69-71; E. PONCELET, *o.c.*, p. 283.

(184) B. GEREMEK, *o.c.*, p. 34.

(185) P. ALLOSERY, *o.c.*, p. 38; G. ESPINAS, *Les origines de l'association. I. Les origines du droit d'association dans les villes de l'Artois et de la Flandre française jusqu'au début du XVIIe siècle*, dl. I, Rijsel, 1942, p. 505-506, 780.

(186) G. DES MAREZ, *o.c.*, p. 61.

(187) E. SCHOLLIERS, *Loonarbeid en Honger. De levensstandaard in de XVe en XVIe eeuw te Antwerpen*, Antwerpen, 1960, p. 96-99; G. GEREMEK, *o.c.*, p. 39-40; P. BOISSONNADE, *o.c.*, dl. II, p. 93-98; H. VAN WERVEKE,

van de belangen van deze twee groepen brengt de knapen er soms toe zich te organiseren in zogenaamde „compagnonnages” of „Gesellenverbände”, ter verdediging van hun rechten¹⁸⁸.

Om de status van knaap te verwerven, volstaat het over het algemeen een bewijs voor te leggen dat men zijn leerjaren doorlopen heeft, eventueel gekoppeld aan een of meer geldelijke bijdragen¹⁸⁹. Zo gaat het waarschijnlijk in zijn werk bij de Gentse meerseniërs. In de statuten van 1305 wordt het recht, door de knaap te betalen, vastgesteld op 1 lb. gr.¹⁹⁰. Zoals voor de leerlingen vinden we verder geen inlichtingen omtrent de status van de knapen.

Voor de bonnetmakers daarentegen is de toegang tot het knapenschap moeilijker: artikel 30 van de ordonnantie van 1505¹⁹¹ bepaalt dat de leerling, na het beëindigen van zijn leertijd, een proefstuk moet maken om het bewijs te leveren van zijn technische bekwaamheden. Als dit goedgekeurd wordt, wordt zijn naam te boek gesteld en mag hij op alle winkels gaan werken. Voor de registratie betaalt hij 4 groten, aan de nering 20 groten en voor het oordeel van de *warderers* 12 groten. Deze knapenproef kent geen algemene verspreiding, maar komt, vooral vanaf het einde van de XVe en het begin van de XVIe eeuw, toch ook elders voor¹⁹². Van het al dan niet welslagen van deze proef hangt veel af: in Leuven wordt het loon soms vastgesteld in verhouding tot het resultaat van de proef¹⁹³. Ook bij de Brusselse scheerders is dit het geval¹⁹⁴. In zekere zin geldt dit ook voor de Gentse bonnetmakers: wie in zijn proef mislukt, moet in daghuur gaan werken, d.w.z. hij kan slechts per dag door een patroon in dienst genomen worden en dus geen kontrakten van lange duur aangaan, wat hem een groot deel van zijn bestaanszekerheid ontnemt. Deze toestand verandert pas als hij wel in de proef slaagt. Door deze knapenproef wordt uiteraard de weg naar het meesterschap nog meer bemoeilijkt.

Het volgende artikel stelt wel een probleem: alle *weerghestellen* in dienst van een meester, zowel degenen die reeds lang gewerkt hebben als degenen die nog zullen beginnen, moeten, als de *warderers* hun eed afgelegd hebben, op hun uitnodiging komen. De *warderers* zullen hen een werkstuk opleggen. Als dit goedgekeurd wordt, moeten ze zich laten in-

Ambachten en erfelijkheid, (Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België - Klasse der Letteren en der Moreele- en Staatkundige Wetenschappen, jg. 4, nr. 1), Antwerpen; Brussel; Gent; Leuven, 1942, p. 8-9.

(188) G. DES MAREZ, *o.c.*, p. 60; E. COORNAERT, *o.c.*, p. 237 e.v.; B. GEREMEK, *o.c.*, p. 112.

(189) J. VERHAVERT, *o.c.*, p. 107; P. BOISSONNADE, *o.c.*, dl. II, p. 54.

(190) SAG, F.M., nr. 1, art. 8.

(191) Voor deze paragraaf maakten we gebruik van SAG, 178/6, nr. 1, f° 4, 5v, 6, art. 29, 30, 31, 32, 44, 45, 46, 49, 50.

(192) Ondermeer bij de Brusselse helmmakers, zwaardvegers en wapenmakers in 't algemeen en de scheerder (G. DES MAREZ, *o.c.*, p. 62-63); in Antwerpen zijn onder andere de timmerlui en lakenbereiders eraan onderworpen (E. SCHOLLIERS, *Vrije en onvrije arbeiders voornamelijk te Antwerpen in de 16de eeuw*, in: B.G.N., dl. XI, afl. 4, 1956, p. 288-291).

(193) J. VERHAVERT,

(194) G. DES MAREZ, *o.c.*, p. 63.

schrijven. Buiten 4 groten voor de registratie betalen ze 12 groten voor het oordeel van de *warders* en een jaarlijkse bijdrage aan de nering van 7 groten. Zij die geen volwaardig lid zijn van de nering van de meerseniers¹⁹⁵ moeten jaarlijks slechts 2 groten storten. Als aan dit alles voldaan is, mogen de knapen op alle winkels gaan werken. Het gaat hier dus om een proefstuk voor *weercghesellen*. De moeilijkheid is nu de status van deze arbeiders te bepalen. Het feit dat aan hun proefstuk een afzonderlijk artikel wordt besteed, wijst er immers op dat we hen moeten onderscheiden van de knapen, tenminste voor wat betreft de periode die aan de proef voorafgaat. Deze *weercghesellen* hebben blijkbaar geen leerjaren doorlopen. We weten niet of hun proef dezelfde is als die wordt opgelegd aan de leerknappen. Het is echter wel duidelijk dat beide groepen, na in de proef geslaagd te zijn, dezelfde rechten bezitten, nl. op alle winkels te kunnen werken. Met dat verschil echter dat de som, aan de nering verschuldigd, kleiner is (7 of 2 gr.) voor de *ex-weercghesellen* dan voor de *ex-leerlingen* (20 gr.), doch blijkbaar betalen de eerstgenoemden deze som jaarlijks, in tegenstelling tot de laatstgenoemden. De reden hiervoor is waarschijnlijk dat de *weercghesellen* voordien geen leergeld betaald hebben. Een mogelijke reden voor het niet doormaken van de leerjaren is dat deze *weercghesellen* al te oud zijn of dringend geld nodig hebben, en daarom onmiddellijk in loondienst treden, om dan achteraf, na in de proef geslaagd te zijn en hun inkomgeld betaald te hebben, op dezelfde voet te komen als de knapen die hun leertijd wel volbracht hebben. Volgens H. HAUSER¹⁹⁶ bestaat deze mogelijkheid om gezet te worden, zonder de vereiste leerjaren doorlopen te hebben, in meerdere ambachten. Ze hebben zelfs de kans om het meesterschap te verwerven, op voorwaarde echter een langere periode als gezet door te maken.

In tegenstelling tot het aantal leerlingen, wordt voor het aantal knapen die een meester in dienst heeft geen beperking opgelegd: elke meester mag zoveel „vrije” knapen¹⁹⁷, die te boek staan, in dienst nemen als hij wenst. Voor de XVe eeuw is de afwezigheid van beperkende maatregelen wat het aantal gezellen per meester betreft, vrij algemeen. In de XVIe eeuw echter komen zulke beperkingen wel voor: vanwege de inkrimping van het stedelijk arbeids- en afzetgebied wil men zo veel mogelijk vermijden dat de productie geconcentreerd geraakt in de handen van een klein aantal meesters, bij wie de tendens aanwezig is zich tot ondernemer op te werken¹⁹⁸. Anderzijds is het zo dat het ambacht, dat dus aanvankelijk nog de kleine meesters wil beschermen, zich meer en meer gedwongen ziet

(195) D.w.z. zij die slechts 1/4 van de normale bijdrage van een meerseniër leveren.

(196) H. HAUSER, *Ouvriers du temps passé. XVe-XVIe siècles*, Parijs, 1927, p. 21.

(197) Met „vrije” knapen bedoelt men knapen die hun leertijd goed volbracht hebben en in de knapenproef geslaagd zijn. Ook de *weercghesellen* die de proef met sukses hebben doorstaan behoren tot deze categorie van gekwalificeerde arbeiders. De „onvrije” knapen daarentegen hebben geen leertijd doorgemaakt, zijn niet gekwalificeerd en behoren niet tot het ambacht (E. SCHOLLIERS, *o.c.*, p. 289).

(198) G. DES MAREZ, *o.c.*, p. 64; N.H.L. VAN DEN HEUVEL, *o.c.*, p. 81.

toegevingen te doen aan de ondernemers en het maximum aantal knapen per atelier te verhogen¹⁹⁹. De meester moet bij het in dienst nemen van knapen, de vrije knapen voorrang geven boven de onvrije, behalve als hij er een geldige reden voor heeft. Deze verplichting wordt geformuleerd omdat de onvrije knapen, die niet gekwalificeerd zijn, een aanlokkelijke groep vormen voor de meester, daar ze tegen een lager loon werken. Ze vormen een arbeidsreserve die normaal enkel in geval van overmacht mag aangesproken worden, bijvoorbeeld als alle vrije knapen reeds onder contract staan. Bij de Antwerpse lakenbereiders mag de meester ze echter ook aanwerven in minder drukke periodes, als de vrije gezellen weigeren te werken aan het opgelegde loon²⁰⁰. Een andere manier om goedkope arbeidskrachten te gebruiken, is het inschakelen van huisbedienden in de productie. In dit licht moeten we waarschijnlijk het artikel in de ordonantie van de meerseniërs van 19 juli 1456²⁰¹ begrijpen, dat bepaalt dat elk meerseniër in zijn huis of winkel slechts één dienstmeisje mag hebben om hem te helpen²⁰².

Een *wandelende gheselle* (een knaap die na zijn leertijd van stad tot stad trekt) mag door een meester slechts gedurende één maand in dienst genomen worden. Als hij langer blijft, wordt de meester beboet, tenzij de vreemde gezel zich aan het proefstuk wil onderwerpen en vrije knaap worden²⁰³.

Zoals reeds vroeger gezegd, is het stadium, dat de ambachtsman als knaap doormaakt, in principe een overgangsfase die uiteindelijk tot het meesterschap leidt. De toetreding hiertoe wordt echter bemoeilijkt door hinderpalen van financiële aard, nl. het vaak hoge inkomgeld en de geldmiddelen nodig voor de uitrusting van een zelfstandige onderneming. In de loop van de 15e eeuw komt hier in de meeste steden ook nog een voorwaarde van technische aard bij: de kandidaat-meester moet langs een wettelijk omschreven meesterproef bewijzen over de nodige capaciteiten te beschikken²⁰⁴. Voor de meerseniërs schijnt deze meesterproef over het algemeen niet te bestaan²⁰⁵. Het inkomgeld dat door de meester-meerseniër

(199) E. SCHOLLIERS, *o.c.*, p. 286.

(200) Deze soort arbeiders komt vooral voor in het bouwbedrijf en de textielindustrie (E. SCHOLLIERS, *o.c.*, p. 285, 289; B. GEREMEK, *o.c.*, p. 70-73).

(201) SAG, F.M., nr. 9, art. 21. (Ook SAG, 156/1, f° 118).

(202) Zie ook B. GEREMEK, *o.c.*, p. 73; een gelijkaardige bepaling vinden we in de statuten van de nering van de schilders, goudslagers en glazenmakers van Brussel van 2 november 1387: wie een dienstmeid of knecht heeft mag haar geen werk laten doen dat tot de nering behoort, uitgezonderd het bereiden van de verf (F. FAVRESSE, *Les premiers statuts connus des métiers bruxellois du duc et de la ville et notre sur ces métiers*, in: B.C.R.H., dl. CXI, 1947, p. 78, art. 6).

(203) Zulke vreemde gezellen mogen over het algemeen slechts gedurende twee weken in dienst blijven, zoals bijvoorbeeld bij de Brusselse meerseniërs en Dornikse bonnetmakers. Meestal moet hij geen bewijs van zijn leertijd voorleggen, maar de meester die hem in dienst wil nemen, moet soms wel vooraf toestemming vragen aan de deken en gezworenen van de nering (G. DES MAREZ, *o.c.*, p. 121-122; SAG, F.M., nr. 17, art. 6).

(204) G. DES MAREZ, *o.c.*, p. 95; J.-B. GOETSTOUWERS, *o.c.*, p. 33; M.H.L. VAN DEN HEUVEL, *o.c.*, p. 89.

(205) In antwoord op een onderzoek omtrent de ambachten, uitgaande van de Oostenrijkse regering, verklaren de Gentse meerseniërs dat ze niet aan een

betaald dient te worden, wordt in de keure van 1305 vastgesteld op 2 lb. gr. torn.²⁰⁶. Slechts korte tijd later, op 10 november van datzelfde jaar, wordt deze betaling reeds gewijzigd: voortaan betaalt een meester 4 lb. 10 s.gr, een zilveren schaal met een gewicht van 1 Troyse mark²⁰⁷, waarvan de boord en de bodem beschilderd is met het wapen van de nering, en een maaltijd aan de deken en gezworenen die maximum 10 lb. gr. mag kosten²⁰⁸. Deze betalingen in nature zijn een algemeen verschijnsel bij ambachten; in Gent bestaat ze meestal uit zulk een zilveren schaal en een maaltijd²⁰⁹. In schuldbekentenissen in verband met het inkomgeld, daterend van de 15de eeuw, wordt over deze maaltijd niet gesproken²¹⁰; mopelijk is dit gebruik dan niet meer in voege. Uit deze documenten weten we eveneens dat de aflossing van het toegangsrecht in jaarlijkse afbetalingen kan gebeuren; de schaal moet over het algemeen op half augustus e.k. geleverd worden.

Ditzelfde inkomgeld geldt ook voor de mes-, schede- en waskaarsmakers. Over een eventuele meesterproef voor deze afdelingen vonden we geen gegevens.

De bonnetmakers betalen, zoals we reeds zegden, als ze volwaardige leden van het ambacht willen worden, het volledige inkomgeld, anders slechts 1/4²¹¹. De meesterproef die in beide gevallen afgelegd moet worden, wordt blijkbaar ingesteld met de ordonnantie van 9 augustus 1505; immers de bonnetmakers die vóór deze datum het ambacht hebben uitgeoefend of in hun opdracht doen uitoefenen, mogen dit blijven doen, ook al kunnen ze geen werkstuk maken. Voortaan echter moet de kandidaatmeester zich bij de *warderers* aanmelden met 2 pond wol, waarvan hij, bij één van de *warders thuis*, drie hem opgedragen werkstukken moet maken. Als hij de proef tot een goed einde brengt, mag hij als zelfstandige een winkel openen, op voorwaarde dat hij de leeftijd van 18 jaar bereikt heeft²¹². Als een vreemd meester zich in Gent als bonnetmaker wil vestigen, moet hij door een werkstuk aan de *warderers* bewijzen over de nodige technische kwaliteiten te beschikken. Buiten het inkomgeld moet hij nog

meesterproef onderworpen worden (SAG, 156/7, f° 183); zie ook E. PONCELET, *o.c.*, p. 282, 286; J.-B. GOETSTOUWERS, *o.c.*, p. 34; E. COORNAERT, *o.c.* p. 282.

(206) SAG, F.M., nr. 1, art. 7.

(207) De mark van Troyes vertegenwoordigde een gewicht van 244,753 gr. (J.H. MURO, *Wool, Cloth and gold. The struggle for Bullion in Anglo-Burgundian Trade, 1340-1478*, Brussel, 1973, p. 14, nt. 10).

(208) SAG, 178/5, f° 3v°-4.

(209) Onder andere bij de schilders (SAG, 183/1, f° 2) en de tijkwevers (SAG, 301/37, f° 78 v°). In andere steden, zoals Brussel, levert de nieuwe meester, naast een bepaalde som geld, een zekere hoeveelheid wijn aan de gezworenen (G. DES MAREZ, *o.c.*, p. 75-76).

(210) Zie o.a. SAG, F.M., nr. 27, 29, 30.

(211) Voor deze paragraaf maakten we gebruik van SAG, 178/6, nr. 1, art. 25, 26, 27, 28, 36, 37, 38, 39.

(212) Terwijl in Gent de meesterproef enkel door de *warderers* beoordeeld wordt, gebeurt dit bij de Doornikse bonnetmakers, alleszins rond het midden van de 15de eeuw, door de gezworenen en de keurmeesters (*eswars*), bijgestaan door twee meesters en knapen, die hun advies uitbrengen (SAG, F.M., nr. 17, art. 7).

een bijkomende som betalen, terwille van het feit dat hij zijn leertijd elders heeft doorgemaakt.

We wezen vroeger reeds even op de verschillende behandelingen van meesterkinderen en kinderen van niet-leden. Terwijl de laatsten een leertijd en een periode als knaap moeten doorlopen, telkens met een daaraan verbonden bijdrage, vooraleer ze door betaling van het inkomgeld het meesterschap kunnen verwerven, kan elk meesterkind tegen betaling van 5 s.par. en een kan wijn aan het ambachtsbestuur, in de nering opgenomen worden ²¹³. Uit de ledenlijst kunnen we opmaken dat dit zowel voor jongens als voor meisjes geldt ²¹⁴. Terwijl dit voorrecht in het begin van de 14de eeuw voor alle kinderen zonder onderscheid schijnt te gelden blijkt uit de ledenlijsten dat het later beperkt wordt tot de kinderen die geboren zijn nadat hun vader het meesterschap heeft verworven ²¹⁵. Anderzijds worden, alleszins vanaf 1484-85, natuurlijke kinderen die aan dezelfde voorwaarden qua tijdstip van geboorte voldoen, eveneens tot de bevoorrechten gerekend ²¹⁶.

De begunstiging van meesterkinderen treffen we vrijwel overal aan. Ze beantwoordt aan het streven, om de beschikbare arbeidsgelegenheid, die vanaf de XVde eeuw, wegens het slechts licht stijgende of zelfs stagnerende bevolkingsaantal, niet meer verruimt of zelfs inkrimpt, zoveel mogelijk aan de nakomelingen voor te behouden ²¹⁷. Deze begunstiging uit zich op verscheidene manieren. Soms, zoals bij de Gentse meerseniers het geval is, wordt het meesterskind vrijgesteld van elke beroepsopleiding ²¹⁸ of worden de rechten door de leerling te betalen ten gunste van het meesterskind verlaagd of afgeschaft en de te doorlopen leertijd ingekort ²¹⁹. Zoals bij de Gentse bonnetmakers, mag een meester soms zoveel eigen kinderen als hij wil, tegelijk opleiden, terwijl het aantal vreemde leerlingen bij een meester beperkt wordt. Zowel in de knapenproef als in de meester-

(213) SAG, F.M., nr. 1, art. 9. In het ledenregister (SAG, 178/1) worden ze bij de registratie van nieuwe leden onderverdeeld in 2 rubrieken, nl. *ontfaen* of *vrije meesterskinderen* en (*ontfaen*) *bij cope*.

(214) In 1487 worden als meesterskinderen opgenomen: Joanna van Brewaen, f. Lievin, Margeriete van Arends, f. Pieter en Margriete Huusins, f. Gillis (SAG, 178/1, f° 6). De nering van de meerseniers blijkt dus, in tegenstelling tot vele andere ambachten, ook open te staan voor leden van het vrouwelijk geslacht (vroeger wezen we reeds op het voorbeeld van een waskaarsmaakster, cf. p.). In de ordonnantie van 19 juli 1456 sprak men overigens steeds van een *mersenier* of *mersiersterigge* (SAG, F.M., nr. 1). Zie ook J.-B. GOETSTOUWERS, *o.c.*, p. 65; E. PONCELET, *o.c.*, p. 284.

(215) Dit blijkt uit vermeldingen zoals *Boudin de Peistere heeft enen zone niet vrij zijnde om dat hij voor dien tijt gheboren was, ghebeeten Jan* (SAG, 178/1, f° 1).

(216) Dit is waarschijnlijk nog niet het geval in de 14de eeuw. Het is immers pas vanaf het einde van de middeleeuwen dat men tegenover natuurlijke kinderen een iets inschikkelijker houding aanneemt (E. COORNAERT, *o.c.*, p. 191). Enkele voorbeelden: Casin van West, *bastaerd*, f. Antheunis (SAG, 178/1, f° 5 v°) en Fransoys Brandins, *bastaert*, f. Jans (*ibid.* f° 6).

(217) H. VAN WERVEKE, *Ambachten en erfelijkheid*, p. 7, 8.

(218) G. DES MAREZ, *o.c.*, p. 80-81; E. SCHOLLIERS, *Loonarheid...*, p. 97.

(219) Dit is ook het geval bij de Luikse meerseniers (E. PONCELET, *o.c.*, p. 50, 52).

proef kan men de meesterskinderen op verschillende manieren begunstigen, onder andere door hen ervan te ontslagen, tussen verschillende proeven te laten kiezen of voor hen de minimumleeftijd te verlagen. Een partijdige houding in de beoordeling kan ook de meesterskinderen bevoordeligen ²²⁰. Ook langs het toegangsgeld kan men op een eenvoudige manier ongewensten weren en anderzijds meesterskinderen begunstigen. Immers ondanks verhogingen van het inkomgeld blijven de voorrechten van meesterskinderen op dit gebied, namelijk vermindering of ontslag, stand houden ²²¹.

HET AMBACHTSBESTUUR

Met de democratisering golf, kort na 1302, verwerven de Vlaamse ambachten geleidelijk autonomie. De precorporatieve fase, gedurende dewelke het ambacht door de overheid in het leven geroepen en gebruikt wordt ter controle van handel en nijverheid, wordt hiermee afgesloten en moet plaats ruimen voor het corporatieve stadium, waarin het ambacht zelfbestuur verwerft en uitoefent. In tegenstelling tot de vorige fase worden de ambachtshoofden door de leden van de nering zelf uit hun midden gekozen ²²². Voor een aantal ambachten, waaronder de Gentse meerseniërs, heeft deze ommekeer reeds plaats tussen 1302 en 1306 ²²³. In de keure voor de meerseniërs van 1305 wordt immers reeds gesproken van een deken en gezworenen die hun ambacht verliezen en van kiezers van deken en gezworenen ²²⁴.

We behandelen deken en gezworenen samen, aangezien er tussen beide geen essentieel onderscheid te maken valt: de deken is slechts de eerste onder de gezworenen; zijn titel levert hem enkel prestige op, geen reële macht ²²⁵. Ze worden jaarlijks, rond half augustus ²²⁶ verkozen door leden van de nering. Over de juiste manier waarop die verkiezing bij de meerseniërs gebeurt, is ons niets bekend. Waarschijnlijk heeft elke geleiding, met

(220) P. BOISSONNADE, *o.c.*, dl. II, p. 93-97.

(221) G. DES MAREZ, *o.c.*, p. 80-81; E. SCHOLLIERS, *Loonarbeid...*, p. 97.

(222) Zie hierover o.a. H. VAN WERVEKE, *De medezeggenschap van de knapen (gezellen) in de middeleeuwse ambachten*, (Mededelingen der Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren, jrg. 5, nr. 3), Antwerpen, Utrecht, 1943, p. 20-21; C. WYFFELS, *o.c.*, p. 23-24 en passim.

(223) C. WYFFELS, *o.c.*, p. 24.

(224) SAG, F.M., nr. 1, art. 27 en 32. Dit in tegenstelling tot de ambachtshoofden uit de precorporatieve periode die door de schepenen worden aangeduid en zelf niet tot het ambacht behoren (C. WYFFELS, *o.c.*, p. 63-66).

(225) F. CORRIJN, *o.c.*, p. 171. De deken geniet wel vaak een aantal voorrechten, zoals bijvoorbeeld het alleenrecht op verkoop van met goud en zilver versierde riemen, cfr. supra.

(226) F. DE VIGNE, *Mœurs et usages des corporations de métiers de la Belgique et du Nord de la France, pour faire suite aux recherches historiques sur les costumes civils et militaires des gildes et des corporations de métier, etc.*, Gent, 1857, p. 10.

uitzondering van de bonnetmakers ²²⁷, één of meer kiezers ²²⁸, in verhouding tot haar belang.

Uit de jaarlijkse vermelding van de deken en gezworenen in de ledenlijst blijkt dat deze in totaal met 6 zijn. Aangezien de statische ledenlijst van het jaar 1484-85 verdeeld is in 5 onderafdelingen, die we geïdentificeerd hebben als de eigenlijke meerseniërs (*Maerct* en *Coornaerde*), waskaarsmakers, schedemakers en mesmakers, kunnen we tot ±1510-11 het merendeel van de leden van het bestuur in een van die onderverdelingen situeren ²²⁹. Dit onderzoek levert het volgende op: de meeste dekens behoren tot de eigenlijke meerseniërs ²³⁰, wat uiteraard als het meest normale beschouwd mag worden, aangezien het om de talrijkste en belangrijkste groep gaat. Gedurende de jaren 1487-92 wordt het dekenschap bekleed door Willem de Vleeschauwere, waskaarsmaker. Een ander waskaarsmaker is deken van 1506 tot 1508. Het verwondert ons geenszins ook leden van deze onderafdeling als deken van de nering aan te treffen. Ze vormen immers de talrijkste en belangrijkste groep na de eigenlijke meerseniërs. De gezworenen op hun beurt zijn uit alle onderafdelingen afkomstig. Blijkbaar worden dus, zoals het meestal gebeurt ²³¹, de vertegenwoordigers van de verschillende geledingen van een ambacht gekozen in verhouding tot hun belang binnen de nering ²³².

Om te vermijden dat de bestuurlijke functies een erfelijk karakter zouden krijgen en als een familiebezit beschouwd worden, zijn de deken en gezworenen na een ambtstermijn van één jaar uitgesloten voor deelname aan het bestuur voor een periode van 2 jaar ²³³. Niettegenstaande dit verbod komt het meermaals voor dat leden van het bestuur gedurende twee jaar en langer die functie vervullen ²³⁴, ook is het verboden aan deken en gezworenen tegelijkertijd pachter van het meerserie-ongeld te zijn ²³⁵.

De deken en gezworenen schijnen wel enigszins een wetgevende bevoegdheid te bezitten: ook al hebben ze zelf geen ordonnanties uitgevaardigd, dan zijn sommige reglementen en statuten die geheel over de inwendige werking van het ambacht gaan, toch van hen uitgegaan ²³⁶. De uitvoerende bevoegdheid houdt onder meer de opname van nieuwe meesters

(227) We zagen vroeger reeds dat de bonnetmakers die slechts 1/4 van het normale inkomgeld betalen, geen functie in het bestuur van de nering kunnen waarnemen.

(228) Vóór 1456 kregen deze kiezers een vergoeding in geld en natura. Zie SAG, F.M., nr. 9, art. 11.

(229) SAG, 178/1, f° 1-12.

(230) Namelijk voor de jaren 1485-87, 1492-1506, 1508-10.

(231) G. DES MAREZ, *o.c.*, p. 167.

(232) De afdeling van de schedemakers en die van de mesmakers schijnen qua belang nauw aan elkaar te grenzen. In 1424 zijn ze het oneens omtrent de voorrang van hun respectievelijke gezworenen, zowel in de kapel als bij de kiezing. De beslissing luidt dat ze elk om beurten voorrang zullen genieten (SAG, 178/5, f. 79v-80).

(233) SAG, F.M., nr. 1, art. 12.

(234) Zie de lijst van dekens achteraan.

(235) SAG, F.M., nr. 1, art. 11.

(236) Bijvoorbeeld SAG, 301/47, f° 54 (1463-64). Dekens en gezworenen hebben zelf de hierin voorkomende bepalingen aan de schepenen voorgesteld.

in de nering²³⁷ en verpachting van de bezittingen van het ambacht in²³⁸. Tot hun rechterlijke bevoegdheid behoort de controle op het gebruik van de juiste maten en gewichten²³⁹, het inkopen van gestolen goederen²⁴⁰, de kwaliteit van waskaarsen²⁴¹ en zijde²⁴². In geval van overtreding door leden van de nering mogen zij deze bestraffen. Zij ontvangen 1/3 van de boeten²⁴³. Bij het neerleggen van zijn functie moet de deken rekenschap geven van het beheer en de financiële toestand van het ambacht²⁴⁴.

Van een *huismeester* is in onze bronnen slechts eenmaal sprake²⁴⁵. Meestal schijnen er meerdere *huismeesters* te zijn die elk op bepaalde bezittingen van het ambacht toezicht houden. Ze zijn de plaatsvervangers van de deken en gezworenen in de hun toegewezen gebouwen²⁴⁶.

Ook over de *autaermeester* wordt slechts eenmaal gerept. Het is een leek die vooral belast is met het beheer van de altaargelden, het aanschaffen van kaarsen en het onderhoud van de altaarkleding en de altaarsieraden²⁴⁷.

De *cnape*²⁴⁸ is een soort loopjongen die allerlei kleine karweitjes opknapt voor het bestuur, zoals het brengen van boodschappen, uitnodiging tot begrafenisplechtigheden en processies en dergelijke²⁴⁹.

Een *cnape* maakt ook deel uit van een commissie die verder bestaat uit

(237) SAG, F.M., nr. 39; SAG, F.M., nr. 1, art. 27.

(238) Zie verder.

(239) SAG, F.M., nr. 1, art. 16.

(240) SAG, F.M., nr. 1, art. 29.

(241) SAG, 301/47, f° 54.

(242) SAG, F.M., nr. 1, art. 15. Volgens het artikel 17 van de keure van 1305 komt hem ook de controle van zilver toe. Omtrent dit punt ontstaan echter talrijke geschillen met de goudsmiden, aan wie het keuren van het goud- en zilverwerk toevertrouwd is in een voorgebod van 1338 (N. DE PAUW, *o.c.*, p. 31-34). De beslissingen in die twisten komen steeds op hetzelfde neer; de controle blijkt in handen van de *warderers*, leden van de nering der goudsmiden, die ook de kramen en winkels van de meerseniërs mogen bezoeken. Het bestuur van de nering van de goudsmiden moet de meerseniërs op de hoogte stellen van de vereiste kwaliteit van het goud- en zilverwerk (SAG, F.M., nr. 2 en 3, SAG, C.O., 13 februari 1445, n.s., SAG, C.O., 27 februari 1456, n.s.). Gelijkaardige geschillen en bepalingen treffen we in de meeste steden aan, ondermeer in Brussel (A. BON-ENFANT-FEYTMANS, *o.c.*, p. 104-105, 128, 137-140), Antwerpen (D. SCHLUGLEIT, *De Antwerpse goud- en zilvermeden...*, p. 179 en D. SCHLUGLEIT, *De zilverhandel...*, p. 31-40) en Leuven (R. VAN UYTVEN, *o.c.*, p. 422). Blijkbaar is deze reglementering een enorme hinderpaal voor de meerseniërs, die, zoals we reeds zegden, die produkten van elders invoeren. Mogelijk wordt het keuringsrecht door de goudsmiden wel eens gebruikt om die invoer te beperken.

(243) SAG, F.M., nr. 1, art. 33. Over de evolutie van het systeem van verdeling der boeten, zie: H. VAN WERVEKE, *De Gentse Stadsfinanciën...*, p. 185-189 en R.C. VAN CAENEGEM, *Geschiedenis van het strafrecht in Vlaanderen van de XIe tot de XIVe eeuw*, (Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren, Verhandeling nr. 19), Brussel, 1954, p. 214-223.

(244) SAG, F.M., nr. 37.

(245) SAG, 178/5, f° 79v°-80.

(246) F. CORRIJN, *o.c.*, p. 169, 174.

(247) SAG, F.M., nr. 1, art. 7; J. VERHAVERT, *o.c.*, p. 110; N.H.L. VAN DEN HEUVEL, *o.c.*, p. 250-251.

(248) SAG, 178/6, nr. 1, art. 18.

(249) J. VERHAVERT, *ibid.*; F. CORRIJN, *o.c.*, p. 176.

4 *warderers* en een *vermaendre* ²⁵⁰. Ze staan in voor de controle van de kwaliteit van de bonnetten. Voor het samenstellen van die commissie moet de nering van de meerseniers jaarlijks rond 22 augustus de namen van 10 personen, namelijk 6 bonnetmakers-meerseniers (bonnetmakers die het volledige inkomgeld betaald hebben) en 4 bonnetmakers (die dus slechts 1/4 van het toegangsrecht betaald hebben) bezorgen aan de baljuw en de schepenen. Ze moeten minstens reeds 3 jaar meester zijn. Baljuw en schepenen onder wier beheer ze staan ²⁵¹ kiezen dan uit de lijst 1 *vermaendre* en 4 *warderers* ²⁵², die zelf op hun beurt een *cnape* benoemen. De *warderers* moeten toezicht houden op de gebruikte grondstof en de kwaliteit van de bonnetten. De afdrukken van de merken van de meesters, die sedert 1505 moeten aangebracht worden op de produkten, worden door hen bewaard ²⁵³. Ze beoordelen tevens de knapen-, *weercghesellen*-, en meesterproef. Alle boeten boven 20 gr. worden in 3 verdeeld: 1/3 voor de baljuw, 1/3 voor de stad en 1/3 voor de *warderers*. Dit laatste deel dient als loon voor de *warderers* zelf, de *vermaendre* en de *cnape*. Daarnaast trekken de *warderers* nog een deel van het inschrijvingsgeld en een vergoeding voor hun oordeel over de proefstukken.

Na de Carolijnse Concessie worden, zoals reeds gemeld ²⁵⁴ de 53 neringen over 21 groeperingen verdeeld die elk onder controle van een *bueverste*, d.w.z. een toezichter, geplaatst worden. Deze worden door de magistraat onder de gegoede burgers gekozen en oefenen zelf dit beroep niet uit. In elke groepering blijven de oude neringen nog een zekere zelfstandigheid behouden, aangezien ze geplaatst worden onder het gezag van gezworenen, die wel onder de medeleden worden aangeduid ²⁵⁵.

DE BEZITTINGEN VAN HET AMBACHT

Uiteraard streeft de nering naar sociale bevestiging, aanzien en prestige. Dit komt onder andere tot uiting in het bezit van een ambachtshuis en een kapel, en deelname aan stedelijke en religieuze feesten.

Het meerseniershuis is zeker in de jaren 1446-1447 tot 1534 gelegen in de Koningstraat, tegenover de Kammerstraat. In 1534 verhuizen ze naar de Vrijdagmarkt in een steen, dat aanvankelijk toebehoorde aan het

(250) Tot oprichting van deze commissie wordt besloten in de ordonnantie van 9 augustus 1505 (SAG, 178/6, nr. 1).

(251) Het feit dat deze commissie onder het gezag van baljuw en schepenen staat, en niet onder dat van het ambachtsbestuur, is waarschijnlijk een gevolg van de moeilijkheden die zich voordeden bij de aanhechting van de bonnetmakers. Mogelijk hebben de schepenen dit recht tot inspraak opgeëist in ruil voor de toegeving die ze bij dit proces deden (cfr. supra).

(252) Een *warderer* die volwaardig meersener is en ook als gezworene van de nering gekozen wordt, mag beide functies tegelijkertijd uitoefenen.

(253) De meesters mogen geen winkel openen voor ze hun merk aan de *warderers* hebben overgedragen. Dit merk mag nadien niet meer veranderd worden of door een ander meester nagebootst worden.

(254) Cfr. supra, p. 10.

(255) H. VAN WERVEKE, *Het ambachtswezen te Gent*, in: *Miscellanea Mediaevalia*, Gent, 1968, p. 313.

geslacht uten Hove ²⁵⁶. Na de Carolijnse Concessie wordt dit huis, evenals de andere ambachtshuizen verkocht ²⁵⁷.

De kapel van de meerseniërs, wier patroon, zoals in de meeste andere steden St.-Niklaas is ²⁵⁸, is gelegen in de kerk, aan diezelfde heilige opgedragen. Uit een testament van een meerseniër blijkt dat ze die reeds in 1403 bezitten ²⁵⁹. Het altaar van deze kapel wordt rond 1483 gebeeldhouwd door Willem Huughe ²⁶⁰. Hier viëren ze hun patroonsfeest en de jaarlijkse ambachtsmissen. Het religieuze leven van het ambacht omvat verder deelname aan de uitvaartplechtigheden van medeleden ²⁶¹ en processies van de St-Niklaasparochie, zoals die van het Heilig Sacrament ²⁶².

Niet enkel een voorwaarde voor sociaal aanzien, doch tevens een reële sociale voorziening, namelijk een bron van inkomsten en bevoorrading in slechte tijden, betekent het bezit van onroerende goederen buiten de stad. De pacht in natura van een stuk grond kan in perioden van hongersnood en schaarste de leden van de nering uit de nood helpen indien hun bedrijf tijdelijk zou lamgelegd worden. Voorbeelden hiervan voor de Gentse meerseniërs hebben we teruggevonden in de jaarregisters van de Keure ²⁶³. Zo wordt op 31 augustus 1481 een pachtcontract afgesloten tussen de nering van de meerseniërs als verpachters, en Gheerolf Huughe als pachter, aangaande het goed „ter Warande”, gelegen in de parochie van Machelen. De grond wordt hem verpacht voor 9 jaar tegen een jaarlijks bedrag van 9 lb. 16 s.gr. en een betaling in natura, nl. rijshout. Hij gaat tevens een lening van 7 lb.gr. aan bij de nering, die over dezelfde termijn loopt, tegen een jaarlijkse terugbetaling van 15 s. 7 d.gr. 8 d. par.; uit het contract blijkt dat op het goed verschillende gebouwen staan ²⁶⁴. Andere verpachtingen betreffen het goed „te Velde” en gronden in de parochie van Zegelsem ²⁶⁵. De betalingen in natura omvatten hier onder

(256) F. DE POTTER, *o.c.*, dl. VI, p. 427-430.

(257) M. GACHARD, *Relation de troubles de Gand sous Charles-Quint par un anonyme; suivie de trois cent trentes documents inédits sur cet événement*, Brussel, 1846, p. 493, 512, art. 27.

(258) F. DE VIGNE, *Recherches historiques sur les costumes civils et militaires des gildes et des corporations des métiers*, Gent, 1847, p. 48, 54.

(259) SAG, 330/12, f° 278.

(260) SAG, 178/5, f° 80-81.

(261) Dit blijkt uit twee testamente van meerseniërs: SAG, 330/11, f° 107 v° en 330/12, f° 278.

(262) In verband met deze processie rijst in 1429 een geschil tussen de neringen van de meerseniërs, viskopers, kruideniërs, kaaskopers, fruiteniërs, wijn- en korenmeters, aangaande de plaats die ze elk in die processie innemen. Ze zijn er alle uiteraard op uit de meest voornamelijk plaats toegewezen te krijgen (SAG, 172/12, nr. 4). Dergelijke onderlinge twisten omtrent voorrang worden meestal opgelost naar analogie met de vaste plaats die de ambachten sinds de 15de eeuw innemen binnen het lid van de kleine neringen (H. VAN WERVEKE, *ibid.*).

(263) Via A. DE VOS, *Inventaris der landbouwpachten in de Gentsche jaarregisters van de Keure*, (Oostvlaams verbond van de Kringen voor Geschiedenis-Inventarissen, nr. 3), dl. I, Gent, 1958, p. 160, dl. II, p. 19, 31, 58.

(264) SAG, 301/56, f° 6.

(265) SAG, 301/75, f° 4 (25 augustus 1518), 301/76, f° 4 (23 augustus 1519), 301/83, f° 2 (22 augustus 1527) en 301/92, f° 146 v° (22 februari 1538, n.s.).

andere erwten²⁶⁶ en tevens wordt als voorwaarde gesteld dat de pachter bij zijn vertrek een bepaalde oppervlakte laat staan bezaaid met bijvoorbeeld koren²⁶⁷.

Een andere bron van inkomsten is het kopen van renten ten voordele van de nering: zo wordt op 27 augustus 1484 in de jaarregisters van de Keure de koop van een rente door deken Jan de Runtere geregisteerd²⁶⁸. Op 7 augustus 1498 verkoopt de deken van de goudsmiden een rente aan Olivier de Cleerc, optredend in naam van de nering der meerseniërs, tegen de som van 20 lb.gr.²⁶⁹.

DEELNAME AAN MILITAIRE AANGELEGENHEDEN

De mobilisatie voor militaire expedities wordt georganiseerd op basis van de ambachtsstructuur. De in de stadsrekeningen opgenomen mobilisatiecijfers geven echter meestal slechts de globale aantallen op voor de vrij grote groepen waarin de ambachten zijn ingedeeld, nl. de groep der wevers, deze der volders, de groep der afhankelijke ambachten van de wolnijverheid en deze der kleine neringen. Een uitzondering hierop vormt een krijgstoct in 1356-57: in dat jaar zijn van de kleine neringen 4834 strijdende mannen aanwezig op een totaal van 6549 voor de 4 groepen samen²⁷⁰. Per ambacht dat van deze groep deel uitmaakt, wordt het aantal deelnemers aan de krijgstoct opgegeven, zodat het mogelijk is, het procentuele aandeel van het meerseniërsambacht in het totaal van de kleine neringen te berekenen. Op het totaal van 4834 leveren de meerseniërs 96 deelnemers²⁷¹. Aangezien het totaal aantal ambachten binnen de groep van de kleine neringen 53 bedraagt, is het gemiddeld aantal deelnemers per ambacht: $4834 : 53 = \pm 91$ personen. De meerseniërsnering ligt dus even boven het gemiddelde. Nu stelt zich de vraag op welke basis het aantal strijders gerecruteerd wordt. Op basis van het aantal leden, meesters, op basis van hun belangrijkheid? We kunnen ons hierover niet uitspreken. In een tweede expeditie van 1357 is het aantal deelnemers, uit de kleine neringen gestegen tot 5237 en werd het aantal weerbare mannen uit deze groep waarschijnlijk maximaal benut. Waarschijnlijk heeft hier het aantal meesters in de neringen het aantal bepaald²⁷².

Ook voor de krijgstoct naar Spiere in 1476-77 vinden we in de stadsrekeningen een lijst van de ambachten met vermelding van het aantal

(266) SAG, 301/76, f° 4.

(267) SAG, 301/83, f° 2.

(268) B. REUSENS, *Verkoop en berenting van huizen te Gent, 1483-1493. Bijdrage tot de kennis van de socio-economische structuren van de stad, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, RUG, 1976-77, dl. II, bijlage 2 (o.l.v. Prof. Dr. W. Prevenier).*

(269) SAG, C.O. (7 augustus 1498).

(270) W. PREVENIER, *o.c.*, p. 270-271.

(271) A. VAN WERVEKE, *Gentse stads- en baljuwsrekeningen (1351-1364)*, (KG.C.), Brussel, 1970, p. 296-297.

(272) H. VAN WERVEKE, *Het bevolkingscijfer van de stad Gent in de 14de eeuw. Een laatste woord?*, in: *Album Charles Verlinden*, p. 451, 458.

(273) SAG, 400/25, f° 426-432 v°.

strijders dat ze elk leveren, en de betaalde soldij. De meerseniërs zijn hier vertegenwoordigd met 15 personen wat in vergelijking met de andere neringen een hoge middelmaat betekent²⁷³. We weten echter ook hier niet volgens welke criteria deze aantallen zijn vastgesteld. Een tweede post in verband met diezelfde krijgstoct vermeldt de strijders met naam²⁷⁴. Na vergelijking van deze lijst met de ledenlijst van de nering (1484-85) vonden we een aantal namen terug onder de afdeling *Maerct, Coornaerde* en de mesmakers. Een aantal andere namen konden we, waarschijnlijk wegens het tijdsverschil, niet identificeren. We menen echter te mogen aannemen dat ook de overige geledingen in deze lijst, en bij elke mobilisatie, aanwezig zijn.

Dat een geestelijke die lid is van een ambacht, soms wordt vrijgesteld van krijgsdienst, blijkt uit een geschil tussen de priester-waskaarsmaker Jan van den Kerk en het bestuur van het meerseniërsambacht. De overdeken van de kleine neringen beslist dat de priester wordt ontslagen van deelname, zowel aan de krijgstoct als in de kosten ervan. Als tegenprestatie moet hij echter in tijd van oorlog bidden voor het heil van de overige leden van de nering die wel gemobiliseerd zijn²⁷⁵.

SOCIALE STATUS

Tenslotte zouden we onze aandacht willen richten naar de sociale status van de leden van het meerseniërsambacht. Behoren zij tot de gegoeden, de armen of de middenklasse van de stad, of vinden we hen in alle klassen terug?

Vooraleer we deze vragen trachten te beantwoorden voor Gent zelf, kijken we hoe de situatie in een aantal andere steden is.

In Rijsel behoort het gros van de meerseniërs tot de middenklasse, toch slagen sommigen erin hoge toppen te scheren²⁷⁶. Het ambacht wordt hier algemeen tot de welstellende groepen gerekend²⁷⁷. In Luik is het een van de machtigste, rijkste en belangrijkste neringen. Toch zijn alle sociale klassen erin vertegenwoordigd²⁷⁸. In Bergen zijn de individuele verschillen in vermogen het grootst bij de meerseniërs²⁷⁹. In Brugge zijn de meerseniërs de rijksten onder de handelaars, die op hun beurt het grootste aandeel vertegenwoordigen in de topklasse²⁸⁰. De waslichtmakers komen voor vanaf de hoge klasse²⁸¹, de schede- en mesmakers vinden we slechts in de lage klasse²⁸².

(274) SAG, 400/25, f° 436 v°.

(475) SAG, 156/1, f° 3 5 (3 mei 1385).

(276) G. SIVERY, *Histoire économique et sociale*, in: *Histoire de Lille*, dl. I, *Des origines à l'avènement de Charles Quint*, Rijsel, s.d. p. 262.

(277) R. MARQUANT, o.c., p. 221.

(278) E. PONCELET, o.c., p. 250.

(279) R. VAN UYTVEN, *Bronnen en methoden voor de studie van de vermogensgroepen in de steden (14de-16de eeuw)*, in: *Handelingen van het XXVie Vlaams Filologencongres*, Gent, 1967, p. 391.

(280) I. DE MEYER, *De sociale structuren te Brugge in de 14de eeuw*, in: *Standen en Landen*, dl. LIV, 1971, p. 60-61.

(281) I. DE MEYER, o.c., p. 68.

(282) I. DE MEYER, o.c., p. 74, 76.

De bronnen die ons ter beschikking staan voor een sociale stratificatie van het ambacht, zijn drie belastingdocumenten van het einde van de 15de eeuw, bedoeld om de boete te betalen die opgelegd was in de vredesverdragen van Tours, Kadzand en Sluis. Twee ervan zijn bewerkt en uitgegeven door M. BOONE²⁸³. Het eerste betreft de verplichte lening van 1492²⁸⁴. Het tweede is het *conestable bouck* dat betrekking heeft op twee wijken buiten de eigenlijke stad, meer bepaald buiten de Dendermondse poort en buiten de St.-Jorispoort²⁸⁵. Het zou opgesteld zijn tussen de tweede helft van 1492 en 1494²⁸⁶. Het derde door ons gebruikte belastingdocument werd bestudeerd door W. BLOCKMANS²⁸⁷ en heeft enkel betrekking op de St.-Jakobsparochie.

Welk is nu de waarde van deze documenten? Wat de verplichte lening betreft, hierdoor worden zowel de rijken als de armeren belast, doch niet de laagste sociale groepen, de paupers. Uit een confrontatie met de Staten van Goed blijkt dat het geleende bedrag heel dikwijls niet in juiste verhouding ligt tot het reële vermogen. Die „verplichte” lening blijft uiteindelijk altijd nog enigszins vrijwillig, met dit gevolg dat een groot deel van de gegoeden helemaal geen of een, relatief gezien, lage bijdrage heeft geleverd²⁸⁸. Toch blijft de bron, als men met deze beperkende kenmerken rekening houdt, haar waarde behouden. Het *conestable bouck* is een rechtstreeks evenredige belasting op een geschatte waarde van huizen in eigendom en in huur en rentenbezit. De armen worden hier niet belast, maar, in tegenstelling tot de lening, wel met naam vermeld²⁸⁹. Ook het door W. BLOCKMANS ontlede document betreft een directe evenredige belasting evenwel zonder vermelding van de armen, ondersteund door de H. Geesttafels²⁹⁰. De 2 laatste bronnen werden eveneens geconfronteerd met de Staten van Goed: door het feit dat deze belastingen geïnd worden per parochiale omschrijving worden de grootste vermogens altijd onder hun werkelijke mogelijkheden getaxeerd. Zij zijn immers meestal gekenmerkt door een verspreid bezit zowel in de ruimte (in verschillende wijken in de stad en op het platteland) als naar de aard (lenen, eigendommen, verpachte gronden, renten e.d.). De bron is dus vollediger voor

(283) M. BOONE, *Sociale structuren te Gent op het einde van de XVde eeuw*, 2 dln., onuitgegeven licentiaatsverhandeling, RUG, 1976-77 (o.l.v. Prof. Dr. W. Prevenier).

(284) SAG, 20/14. Dit document is onvolledig (M. BOONE, o.c., dl. I, p. 56).

(285) SAG, 20/15; M. BOONE, o.c., dl. I, p. 75.

(286) M. BOONE, o.c., dl. I, p. 77.

(287) SAG, 20/18. Zie W. BLOCKMANS, *Peilingen naar de sociale structuren te Gent tijdens de late 15de eeuw*, in: *Standen en Landen*, dl. LIV, 1971, p. 217-262 en W. BLOCKMANS, *De vermogensstructuur in de Sint-Jakobsparochie te Gent in 1492-94*, in: *Standen en Landen*, dl. LXIII, 1973, p. 141-198. Ook dit document is echter onvolledig.

(288) Men wist bovendien niet met zekerheid of dit „geleende” bedrag zou terugbetaald worden. Zie M. BOONE, o.c., dl. I, p. 139-140. Eigenaars van huizen en renten worden voor de helft van de geschatte waarde belast, huurders van huizen dubbel zo zwaar.

(289) Achter de naam van een arme vindt men de vermelding *pauper* (M. BOONE, o.c., dl. I, p. 81-83).

(290) W. BLOCKMANS, *Peilingen...*, p. 231.

minder begoeden dan voor eerder welstellenden ²⁹¹. Verder zullen we hiervan enkele voorbeelden geven.

Onze werkwijze was de volgende: alle namen van belastingsbetalers werden samen met het betaalde of geleende bedrag door beide auteurs uitgegeven ²⁹². We vergeleken de namen uit onze ledenlijst van 1484-85 met deze alfabetische naamlijsten. De resultaten werden per afdeling van het ambacht en per belastingsinning in tabel gebracht. Ook de personen over wie we geen gegevens vonden, werden hierin opgenomen. Bij sommige namen vindt men voor een belasting meerdere bedragen, eventueel in verschillende waarde-categorieën, vermeld. Dit is een gevolg van het feit dat we niet weten welke van die sommen bij dat bepaald ambachtslid hoort. Tevens bestaat de mogelijkheid dat een persoon meerdere bedragen heeft betaald, als hij in meerdere parochies of wijken bezittingen heeft. Hier dient nog op een beperking gewezen: aangezien in geen van de belastingsdocumenten een beroep vermeld wordt kunnen we, wegens het regelmatig voorkomen van homoniemen in de middeleeuwen, niet met zekerheid zeggen of het ambachtslid en de belastingbetaler met dezelfde naam ook werkelijk dezelfde persoon zijn ²⁹³. Elke belastingsinning wordt onderverdeeld in vijf klassen, voorgesteld door W. BLOCKMANS ²⁹⁴ en tevens gebruikt door M. BOONE ²⁹⁵. Voor de lening is daar nog een categorie aan toegevoegd, nl. van bedragen die door de personen in kwestie geschonken zijn en die men dus niet verwacht terugbetaald te krijgen ²⁹⁶. Alle bedragen zijn uitgedrukt in d.gr. VI.

In onze ledenlijst van 1484-85 ontbreekt zoals we reeds gezegd hebben de afdeling van de bonnetmakers. De enige aanduiding die we hebben omtrent hun sociale status is van kwalitatieve aard, doch veelzeggend: in 1505 is het bonnetmaken uitgegroeid tot *brootwinninghe van vele scamelen insetenen van Gent* ²⁹⁷.

(291) W. BLOCKMANS, *De vermogensstructuur...*, p. 141, 147; M. BOONE, *o.c.*, dl. I, p. 139.

(292) W. BLOCKMANS, *o.c.*, 150-198; M. BOONE, *o.c.*, dl. II, bijlage D en C, p. 64-149.

(293) De eventuele aanvulling met f. (*filius*) is afkomstig uit de ledenlijst en komt niet voor in de belastingsdocumenten. Als in het ledenregister twee personen als broers bestempeld worden, wordt dit tussen haakjes vermeld. Als in de tabellen enkel voornamen vernoemd worden, wil dit zeggen dat die personen kinderen zijn van de voorgaande, die ook lid zijn van het ambacht.

(294) W. BLOCKMANS, *Peilingen...*, p. 228.

(295) M. BOONE, *o.c.*, dl. I, p. 58.

(296) M. BOONE, *o.c.*, dl. I, p. 56.

(297) SAG, 178/6, nr. 1.

M. BOONE, <i>o.c.</i> , dl. II, p.	GLOB. BEL. BEZ.					W. BLOCKMANS, <i>De vermogensstructuur</i> , p.
	- 120	- 240	- 480	- 1200	+	
79						
136	36	—	—	—	—	151
136	—	168	—	—	—	151
98						
81						
105, 131, 145	—	—	275	—	—	163
109	—	—	—	1020	—	150
69						
136						
98						
109	—	360	—	—	—	154
115						
108						
72, 94, 126						
82	—	385	—	—	—	167
136						
83, 94						
72						

COORNAERDE

NAAM	VERPLICHTE LENING						CONESTABLE BOUC					
	- 120'	- 240	- 480	- 1200	+	bet.	- 120	- 240	- 480	- 1200	+	
LE, Lievin VAN												
LENNOET, Jan DE												
LIBBE, Anthonis	—	—	—	—	1440	—						
LUDEKE, Jacop VAN	—	—	—	576	—	—						
Jacop												
Gillis												
Joes												
Lievin												
MAES, Jacop												
MAEYE, Danneel	—	—	480 ²⁹⁸	—	—	—						
Baven												
Jan												
MOENKIN, Claeis												
MOERE, Pieter VAN DER							—	—	360	—	—	
Ghiselbrecht	—	240	—	—	—	—						
MOERSLACH, Stevin	—	—	480	—	—	—						
Jan												
Lievin												
PAPPAL, Jeronimus												
PATTEEL, Joris												
PEISTERE, Boudin DE												
PEISTERE, Jan DE	—	—	—	720	—	—	—	—	—	—	1440	
PEISTERE, Oste De							—	—	360	—	—	
Omaer												
POSTELE, Dieter VAN												
<i>(alias dat tellic niet)</i>												
ROYEN, Olivier VAN												
SAGE, Gillis												
SCUERE, Ghiselbrecht	—	—	—	960	—	—						
VAN DER	—	240	480	—	—	—						
Pieter												
Jan												
SCUERE, Goesin VAN DER												
TIJLMAN, Jan												
TOLNEERE, Willem DE	120	—	—	—	—	—						
Reynout												
Willem												
VLAMYNC, Lowic, f. Jan												
Goveert												

(298) Betaald door zijn weduwe.

M. BOONE, <i>o.c.</i> , dl. II, p.	GLOB. BEL. BEZ.					W. BLOCKMANS, <i>De vermogensstructuur</i> , p.
	- 120	- 240	- 480	- 1200	+	
110						
107						
105						
119, 139						
100	23/6 ²⁹⁹	—	—	—	—	151
105						
107, 148	98	—	—	—	—	151
139						
109	—	—	—	1044	—	150
100, 106						
91						

(299) Het bedrag achter de schuine streep is uitgedrukt in d. par.
(W. BLOCKMANS, *De vermogensstructuur...*, p. 149).

COORNAERDE

NAAM	VERPLICHTE LENING						CONESTABLE BOUC				
	- 120	- 240	- 480	- 1200	+	bet.	- 120	- 240	- 480	- 1200	+
VYLEYN, Gillis											
WILDE, Jan DE							—	—	480	—	—
WILDE, Lauwereins De, broers,											
WILLEBEKE, Reynout VAN Jan Loy Renoudyn Willem											
WILLEBRANT, Jan, f. Jan											
WILLEMETS, Karel Kerstiaen Justaes Pieter											
WINNANT, Jan											
ZOETERS, Pieter Willem											
ZONNEMARE, Gillis VAN	—	—	320	—	—	—					

MAERCT

NAAM	VERPLICHTE LENING						CONESTABLE BOUC				
	- 120	- 240	- 480	- 1200	+	bet.	- 120	- 240	- 480	- 1200	+
ACKERE, Jan VAN DEN	—	—	—	—	1496	—					
ARENS, Pieter VAN											
ARENS, Segher VAN											
BAEYE, Ector											
BAKE, Joes DE Michiel	—	160	—	—	—	—	—	—	360	—	—
BAKERROOT, Jan VAN											
BAREN, Jan VAN	—	240	—	—	—	—					
BEEUS, Lievin, f. Nicasis											
BEKE, Joos VAN DER f. Reynout	80,120	—	—	—	—	—					
BEKE, Pieter VANDER, f. Ioos											
BENNINS, Martin Claeis											
BEYS, Casin							—	—	—	720	—

M. BOONE, <i>o.c.</i> , dl. II, p.	GLOB. BEL. BEZ.					W. BLOCKMANS, <i>De vermogensstructuur</i> , p.
	- 120	- 240	- 480	- 1200	+	
144						
103						

M. BOONE, <i>o.c.</i> , dl. II, p.	GLOB. BEL. BEZ.					W. BLOCKMANS, <i>De vermogensstructuur</i> , p.
	- 120	- 240	- 480	- 1200	+	
110						
93, 137	—	—	—	675	—	191, 194
98						
81, 88						
81, 88						
144	—	—	480	—	—	160

MAERCT

NAAM	VERPLICHTE LENING						CONESTABLE BOUC				
	- 120	- 240	- 480	- 1200	+	bet.	- 120	- 240	- 480	- 1200	+
BLECKERE, Mattheus DE Lievin	20,60,120	—	—	—	—	—					
BOSSCHAERT, Cornelis BOSSCHE, Lievin VANDEN	—	160	—	—	—	—	—	—	—	960	—
BOVET, Boudin Justaes Jacop Jan Pieter							—	240	—	—	—
BRAEMT, Jan VANDER											
BRAKELE, Gillis VAN	120	—	—	—	—	—					
BRAKELE, Martin VAN											
BRANDINS, Jan BRANDINS, Lauwereyns (broer)											
BRUNE, Jan DE, f. Jacop	120	160	320 ⁸⁰⁰	—	—	—					
BRUNE, Joes DE (tsente Baefs)							—	240	—	—	—
CALLAES, Lievin VAN											
CLEERC, Anceel DE COLINS, Toussain COREMAN, Anthonis Jan											
COSTERE, Bertelmeeus DE											
COUBRAKE, Pieter CRABBERE, Joes DE	40	—	—	—	—	—	—	—	480	—	—
CUENINC, Adriaen DE DANCKAERT, Adriaen	40	—	—	—	—	—	—	240	—	—	—
DAPPERE, Jacop DE EBBRECHT, Adriaen EBBRECHT, Jan EERWEGHE, Jan VAN							—	240	—	—	—

(300) Betaald door zijn weduwe.

M. BOONE, <i>o.c.</i> , dl. II, p.	GLOB. BEL. BEZ.					W. BLOCKMANS, <i>De vermogensstructuur</i> , p.
	- 120	- 240	- 480	- 1200	+	
66, 78, 88	—	240	—	—	—	151
93						
147	—	—	—	—	1440	150
131						
88						
	—	240	—	—	—	195
	120	—	—	—	—	154
88, 93						
102						
132						
70, 142						
70, 132	—	180	—	—	—	184
133						

MAERCT

NAAM	VERPLICHTE LENING						CONESTABLE BOUC				
	- 120	- 240	- 480	- 1200	+	bet.	- 120	- 240	- 480	- 1200	+
EERWEGHE, Jan VAN f. Lievin											
EERWEGHE, Pieter VAN											
EERWEGHE, Willem VAN Lievin Lauwereyns											
GHEENT, Jan DE Pieter							—	—	360	—	—
GROTE, Adriaen DE							—	—	—	—	960
HAUMAN, Jan	40	—	—	—	—	—					
HEEKEN, Jan VAN DER	80,120	148	—	—	—	—	—	—	360,480	—	—
HEINDERICKX, Fransoeyts							—	—	480	—	—
HEYNDERICX, Omaer											
HEYNDERICX, Willem											
HOUWEN, Arend VAN DER Pieter							—	—	480	—	—
HOVE, Jan VAN DEN Jan Kerstoffels							—	—	—	960 ³⁰¹	—
HOVE, Lanceloot VAN DEN	—	240	—	—	—	—					
HOYEN, Lievin VAN DER											
INGHELBIJN, Jan	—	132	—	—	—	—					
KATHELINEN, Jan VAN DER Lievin Jan Pieter Jacop							120	240	—	—	—
LEENEERE, Segher DE Joos	40,120	—	—	—	—	—					
LEGHE, Anthonis DE Joes	80	—	—	—	—	—					
LELYEN, Lievin VAN DER	—	—	—	—	720	—	—	—	384	—	—

(301) Betaald door zijn weduwe.

M. BOONE, *o.c.*,
dl. II, p.

GLOB. BEL. BEZ.

W. BLOCKMANS,
De vermogensstructuur, p.

- 120 - 240 - 480 - 1200 +

	- 120	- 240	- 480	- 1200	+	
138						
148						
71						
82, 89,	—	—	—	—	1248	158
92, 138,						
142.						
142	—	—	288	—	—	167
	—	220	—	—	—	174
142						
148						
99						
92						
127, 133	—	—	280	—	—	159
72, 89	24	—	—	—	—	151
83						
141	36	—	—	—	—	155
107						

MAERCT

NAAM	VERPLICHTE LENING						CONESTABLE BOUC				
	- 120	- 240	- 480	- 1200	+	bet.	- 120	- 240	- 480	- 1200	+
MALENIP, Claeis											
MARTINS, Jan, f. Jacop	92	—	284	—	—	—	120	—	—	—	—
MEERSCH, Jacop	—	160	—	—	—	—					
VAN DER											
MOOR, Jan DE	—	240	—	—	—	—					
MUENC, Pieter DE											
Pieter											
NIEUWENHUUS, Jan							60	—	—	—	—
VAN											
NIEUWENHUUS, Lievin	40	—	—	—	—	—					
VAN											
PAPE, Claeis DE							—	240	—	—	—
PLASSCHE, Gheeraerd											
VAN DER											
Bertelmeeus											
Gheeraerd											
Joris											
Jan	40	—	—	—	—	—					
Lievin											
PLASSCHE, Jacop											
VAN DER											
PLOUVIER, Jan	—	240	—	—	—	—					
Jan											
POELE, Jan VAN DER,	40	160	—	—	—	—					
f. Martin											
PREYM, Jan											
f. Franchois											
QUANTSUUS, Jan,											
f. Arend											
RAEDT, Pieter DE											
(her)											
RANTERE, Jan DE											
RUDDERE, Pieter DE,	80	—	—	—	—	—	—	240	—	—	—
f. Lodewyc											
SAREN, Denijs VANDER											
Joes	—	—	—	496	—	—					
SCEPPERRE, Luuc DE											
SCEPPERRE, Omaer DE											
SCEPPERRE, Bernaert DE											
(broers)											
SCIETCATTE, Justaes											
Augustijn	—	160	—	—	—	—					

M. BOONE, <i>o.c.</i> , dl. II, p.	GLOB. BEL. BEZ.					W. BLOCKMANS, <i>De vermogensstructuur</i> , p.
	- 120	- 240	- 480	- 1200	+	
86, 101, 128 94						
100						
122	—	216	—	—	—	178
74						
134						
74						
100						
74, 95						
84, 134	30	—	—	—	—	155
106	—	—	—	704	—	168
95						

M. BOONE, <i>o.c.</i> , dl. II, p.	GLOB. BEL. BEZ.					W. BLOCKMANS, <i>De vermogensstructuur, p.</i>
	- 120	- 240	- 480	- 1200	+	
129						
140						
86						
140						
92						
106						
105						
137						

M. BOONE, <i>o.c.</i> , dl. II, p.	GLOB. BEL. BEZ.					W. BLOCKMANS, <i>De vermogensstructuur, p.</i>
	- 120	- 240	- 480	- 1200	+	
78, 88						
80, 88	—	—	477	—	—	162
68, 119, 137						
141						

WASKAARSMAKERS

NAAM	VERPLICHTE LENING						CONESTABLE BOUC				
	- 120	- 240	- 480	- 1200	+	bet.	- 120	- 240	- 480	- 1200	+
BEELAERT, Lievin											
BLANGIJS, Pieter											
BLOC, Jan DE	20,										
	36	—	—	—	—	—					
Gillis											
CATTENEERE, Ogier											
DE											
CEREYNS, Quintin											
CLEERC, Goesin DE	24	—	480	—	—	—					
COELS, Jan, f. Lievin							—	240	—	—	—
DIERICX, Pieter	80, 160,					40					
	120 240	—	—	—	—	—					
DONAES, Claeis	80 160	—	—	—	—	—					
HOLE, Absolom											
VAN DEN											
LAPOUT, Olivier							—	—	—	720	—
MAERBEKE, Jan	—	160	—	—	—	—					
MATTHIJS, Cornelis											
<i>alias de Bloc</i>											
MORAEI, Fransoeys											
MUELNEERE, Willem DE	—	160	—	—	—	—					
MUENC, Heyndric DE	—	—	480	—	—	—					
MUENC, Michiel DE	—	160	—	—	—	—					
OVERWALE, Joris VAN	90	—	—	—	—	—					
Joris											
PERRE, Willem VANDER											
Heindric (<i>ber</i>)											
PIPE, Willem	—	—	—	—	—	120	—	—	—	—	1440
QUAETS, Justaes											
QUAETS, Gillis, broers	—	240	—	—	—	—					
SANGUIN, Adriaen							—	—	336	—	—
Pieter											
SCAVERBEKE, Matthys											
VAN											
STOCT, Gillis VANDER	—	—	480	—	—	—					
Cornelis											
TEERLIJNC, Jan											
VLEESCHAUWERE, Joes	—	—	480	—	—	—					
DE											
VLEESCHAUWERE,											
Heynderic DE											
VLEESCHAUWERE,											
Lievin DE											

M. BOONE, <i>o.c.</i> , dl. II, p.	GLOB. BEL. BEZ.					W. BLOCKMANS, <i>De vermogensstructuur</i> , p.
	- 120	- 240	- 480	- 1200	+	
66, 67						
66, 105						
132						
82, 88, 93, 98,						
113, 114						
82, 93						
145						
94						
94						
105						
94						
86						
115, 148	—	—	446	—	—	188
100						
137	—	—	384	—	—	180
106						
106						

M. BOONE, <i>o.c.</i> , dl. II, p.	GLOB. BEL. BEZ.					W. BLOCKMANS, <i>De vermogensstructuur</i> , p.
	- 120	- 240	- 480	- 1200	+	
95, 140						
85						
77						

M. BOONE, <i>o.c.</i> , dl. II, p.	GLOB. BEL. BEZ.					W. BLOCKMANS, <i>De vermogensstructuur</i> , p.
	- 120	- 240	- 480	- 1200	+	
93						
145						
109, 110						
89						

MESMAKERS

NAAM	VERPLICHTE LENING						CONESTABLE BOUC				
	- 120	- 240	- 480	- 1200	+	bet.	- 120	- 240	- 480	- 1200	+
PIET, Gillis VANDER Gillis Jan	40	—	—	—	—	—					
QUAREMONT, Gheeraerd	40	—	—	—	—	—					
WINTERE, Claeis DE											
ZOMERE, Jan DE Pieter Jan	—	—	320	—	—	—	—	—	312	720	—
							—	—	312	—	—

SCHEDEMAKERS

NAAM	VERPLICHTE LENING						CONESTABLE BOUC				
	- 120	- 240	- 480	- 1200	+	bet.	- 120	- 240	- 480	- 1200	+
ABEELE, Lievin VANDEN Lievin Olivier							0 ³⁰²	—	—	—	—
ABEELE, Melcior VANDEN Ariaen											
BRANT, Mattheus											
CAELMAN, Jacop Joes											
CANEGHEM, Gheerolf VAN Jan	—	160	—	—	—	—	—	—	300	—	—
CUEVELEERE, Lievin de HELLINS, Fransoeyts, f. Justaets	40,80	—	—	—	—	—					
IANS, Pieter							—	240	—	—	—
LUKIN, Adriaen VAN											
MARTINS, Jan (<i>ber</i>)	92	—	284	—	—	—	120	—	—	—	—
MATTHIJS, Jacop f. Jan							—	—	384	—	—
MEEREZONE, Jan											
MEESTERE, Cornelis DE Lievin Pauwel											

(302) *pauper.*

M. BOONE, <i>o.c.</i> , dl. II, p.	GLOB. BEL. BEZ.					W. BLOCKMANS, <i>De vermogensstructuur</i> , p.
	- 120	- 240	- 480	- 1200	+	
74						
74						
73						
103, 146						
136						

M. BOONE, <i>o.c.</i> , dl. II, p.	GLOB. BEL. BEZ.					W. BLOCKMANS, <i>De vermogensstructuur</i> , p.
	- 120	- 240	- 480	- 1200	+	
118						
93, 136	—	—	360	—	—	151
70, 81						
133						
86, 101, 128	78	—	—	—	—	164
141						

SCHEDEMAKERS

NAAM	VERPLICHTE LENING						CONESTABLE BOUC				
	- 120	- 240	- 480	- 1200	+	bet.	- 120	- 240	- 480	- 1200	+
MEESTERE, Jan DE	—	200	—	—	—	—					
MEESTERE, Jan DE, f. Joris											
MEESTERE, Joris DE f. Robbrecht											
MEESTERE, Mattheus DE Lievin Jacop Jan											
MEESTERE, Robbrecht DE											
MEYERE, Michiel DE	40	—	—	—	—	—					
MEYERE, Anthonis DE, f. Anthonis											
PERRE, Pieter VANDER											
TEMMERMAN, Arend	—	140	—	—	—	—					
ZEELANDERE, Jan DE	—	160	—	—	—	—					

M. BOONE, <i>o.c.</i> , dl. II, p.	GLOB. BEL. BEZ.					W. BLOCKMANS, <i>De vermogensstructuur</i> , p.
	- 120	- 240	- 480	- 1200	+	
97						
74						
92						
95						

Bekijken we eerst de resultaten voor de verplichte lening van 1492.

Voor de afdeling *Coornaerde* kunnen we het volgende besluiten: van de 91 aangesloten leden vonden we er, onafgezien van Laureins Dullaert die een bedrag schenkt ³⁰³, 23 (25,27 %) terug. Wegens het voorkomen van meerdere bedragen voor één persoon hebben we verschillende medianen moeten berekenen. De eerste mediaan werd berekend op basis van de alleenstaande bedragen én de kleinste waarde uit de groep bedragen voor één persoon. De tweede mediaan weer op basis van de alleenstaande bedragen én de tweede kleinste waarde uit de groepen, enz. De aldus berekende medianen voor de *Coornaerde* zijn 240 en 320. Als we deze vergelijken met de algemene mediaan, berekend door M. BOONE, nl. 80 ³⁰⁴ vallen ze dus bijzonder hoog uit.

Een volgende bewerking was de verdeling van de leners over de verschillende klassen. We hielden hier enkel rekening met de personen voor wie slechts één bedrag vermeld werd of voor wie de verschillende mogelijke bedragen in dezelfde klasse zaten. We vergeleken dit in volgende tabel met de resultaten van M. BOONE voor alle leners ³⁰⁵.

KLASSE	<i>totaal aantal personen</i>	%	<i>leden van de Coornaerde</i>	%
A tot 120 gr.	1334	67,04	6	30
B 121-240 gr.	394	19,80	3	15
C 241-480 gr.	160	8,04	4	20
D 481-1200 gr.	74	3,72	6	30
E 1201 gr. en meer	28	1,41	1	5
	1990	100,—	20	100

De meerseniers van de *Coornaerde* zijn duidelijk over alle klassen verspreid. De laagste klasse wordt geëvenaard door de tweede hoogste. In vergelijking met de procenten voor alle leners, kunnen we het volgende besluiten: de dalende vertegenwoordiging van lage naar hoge klasse wordt niet gevolgd door de *Coornaerde*. De twee laagste klassen zijn relatief minder sterk, de hogere klassen beter vertegenwoordigd dan in de algemene verdeling. Opvallend is de belangrijke aanwezigheid in de klasse D (30 % t.o.v. 3,72%).

Van de 128 leden van de afdeling *Maerct* hebben we 31 personen teruggevonden in de lening van 1492 (24,22 %). De verschillende medianen zijn 120 en 160 tegenover 80 als algemene mediaan. De verdeling van de leners in klassen geeft de volgende resultaten:

(303) Hierop komen we verder nog terug.

(304) M. BOONE, *o.c.*, dl. I, p. 64.

(305) M. BOONE, *o.c.*, dl. I, p. 58.

KLASSE	leden van de Maerct	%
A tot 120 gr.	12	42,86
B 121-240 gr.	10	35,71
C 241-480 gr.	3	10,71
D 481-1200 gr.	2	7,14
E 1201 gr. en meer	1	3,75

28

Weerom verspreiding over alle klassen dus. In tegenstelling met de afdeling *Coornaerde* constateren we hier wel een dalende aanwezigheid van de laagste naar de hoogste klassen. De tweede klasse is, in vergelijking met de algemene procenten en die van de *Coornaerde*, heel wat sterker vertegenwoordigd.

Aangezien de afdeling van de *Coornaerde* en die van de *Maerct*, zoals we vroeger reeds zegden, de eigenlijke meerseniërs groeperen, hebben we een tabel opgesteld waarin de twee groepen samengebracht zijn:

KLASSE	Maerct + Coornaerde	%
A tot 120 gr.	18	37,5
B 121-240 gr.	13	27,08
C 241-480 gr.	7	14,58
D 481-1200 gr.	8	16,67
E 1201 gr. en meer	2	4,17

48

De dalende lijn wordt hier slechts onderbroken door de klasse D die een iets hoger percentage bevat dan de voorgaande. In vergelijking met de algemene cijfers zijn de meerseniërs minder vertegenwoordigd in de laagste klasse; hun aanwezigheid in de hogere klassen is daarentegen sterker.

Richten we onze aandacht nu naar de waskaarsmakers.

Voor 19 van de 48 aangesloten personen hebben we inlichtingen omtrent geleend en/of betaald bedrag (39,58 %) ³⁰⁶.

De verschillende medianen zijn respectievelijk 85 en 160, m.a.w. ongeveer gelijk aan het dubbel van de algemene mediaan 80. De procentuele verdeling over de klassen ziet er als volgt uit:

KLASSE	Waskaarsmakers	%
A tot 120 gr.	7	46,67
B 121-240 gr.	5	33,33
C 241-480 gr.	3	20
D 481-1200 gr.	—	—
E 1201 gr. en meer	—	—

15

(306) Er zijn twee personen die een bijdrage schenken. Voor een van hen echter hebben we ook gegevens over mogelijke geleende bedragen.

In tegenstelling tot de vorige afdelingen, zijn de waskaarsmakers dus niet vertegenwoordigd in de twee hoogste klassen: de dalende lijn vanaf de laagste klasse mondt uit in een vrij brede middengroep.

Van de 33 schedemakers vonden we er 7 terug (21,21 %). De mediaan van de geleende bedragen is 150, ongeveer het dubbel van de algemene mediaan. Verdeling in klassen geeft het volgende resultaat:

KLASSE	Schedemakers	%
A tot 120 gr.	2	33,33
B 121-240 gr.	4	66,67
C 241-480 gr.	—	—
D 481-1200 gr.	—	—
E 1201 gr. en meer	—	—

6

De laagste klasse is hier duidelijk minder vertegenwoordigd dan in de algemene verdeling. De procentuele aanwezigheid in de laagste klasse aldaar (67,04 %) is ongeveer gelijk aan die van de schedemakers in de klasse B.

Op 24 aangesloten mesmakers zijn er 7 teruggevonden (29,17 %). De mediaan is 120. De procentuele verdeling is:

KLASSE	Mesmakers	%
A tot 120 gr.	4	66,67
B 121-240 gr.	1	16,67
C 241-480 gr.	1	16,67
D 481-1200 gr.	—	—
E 1201 gr. en meer	—	—

6

In tegenstelling tot de vorige afdeling is de laagste klasse hier even sterk vertegenwoordigd als in de algemene verdeling. Naast een beperking door het geringe aantal gegevens is er nog een beperking door het niet opnemen in deze tabel van een persoon met twee mogelijke gekende bedragen, nl. Lievin Goele die 960 of 1440 d.gr. leent, twee bedragen die respectievelijk thuishoren in categorie D en E. Deze hoge bedragen die men misschien niet zou verwachten van een mesmaker, wekken minder onze verwondering als we bedenken dat de mesmakers ook een afdeling vormen binnen het smedenambacht, dat soms, samen met de wapenmakers, onder de meer goegode ambachten aangetroffen wordt³⁰⁷.

Komen we nu even terug op de personen die een bedrag schenken in plaats van de lenen, namelijk Jan Dullaert van de afdeling *Coornaerde*

met 240 d.gr. en de waskaarsmaker Pieter Diericx ³⁰⁸ en Willem Pipe met respectievelijk 40 en 120 d.gr. In totaal zijn er 149 personen die een som betalen in de verplichte lening. De mediaan van deze bedragen is 40 ³⁰⁹, en wordt dus in sterke mate overtroffen door Jan Dullaert en Willem Pipe. Het feit zelf dat deze personen een bijdrage schenken, pleit reeds voor een groot vermogen.

Voor het *Conestable bouc* bekomen we de volgende resultaten.

Van de afdeling *Coornaerde* vonden we slechts 10 namen terug (10,99 %). De medianen van de door deze personen betaalde bedragen zijn 336 en 348 en horen dus thuis in de middengroep (241-480 gr.), in tegenstelling tot de algemene mediaan 240 ³¹⁰. De procentuele verdeling van de betalers over de klassen geeft ons het volgende resultaat:

KLASSE	<i>totaal aantal personen</i> ³¹¹	%	<i>leden Coornaerde</i>	%
A tot 120 gr.	693	46,35	1	11,11
B 121-240 gr.	228	15,25	—	—
C 241-480 gr.	396	26,49	7	77,78
D 481-1200 gr.	144	9,63	—	—
E 1201 gr. en meer	34	2,27	1	11,11
	1495		9	

Wegens het geringe aantal teruggevonden namen zijn onze besluiten uiteraard zeer hypothetisch. Toch kan hier gewezen worden op de zeer sterke aanwezigheid in de klasse C.

Van de afdeling *Maerct* vonden we een groter aantal namen terug, nl. 24 van de 128 (18,75 %). De mediaan hier is 360: duidelijk hoger dus dan de algemene mediaan 240. De procentuele verdeling ziet er als volgt uit:

KLASSE	<i>leden van de Maerct</i>	%
A tot 120 gr.	3	13,04
B 121-240 gr.	6	26,09
C 241-480 gr.	10	43,48
D 481-1200 gr.	4	17,39
E 1201 gr. en meer	—	—

Opvallend is hier weer de grote vertegenwoordiging in de middengroep en de relatief gezien zwakke aanwezigheid in de laagste klasse. Ook de klasse D is vrij goed bevolkt.

(308) Er zijn alleszins meer personen met die naam: 2 ervan schenken een som van 40 d.gr. en 4 lenen een bedrag (zie tabel I). Uiteraard weten we niet met zekerheid dat de waskaarsmaker een van die twee schenkers is.

(309) M. BOONE, *o.c.*, dl. I, p. 57.

(310) M. BOONE, *o.c.*, dl. I, p. 86.

(311) M. BOONE, *o.c.*, dl. I, p. 84.

De 2 afdelingen samen geven het volgende resultaat:

<i>KLASSE</i>	<i>Maerct + Coornaerde</i>	<i>%</i>
A tot 120 gr.	4	12,5
B 121-240 gr.	6	18,75
C 241-480 gr.	17	53,13
D 481-1200 gr.	4	12,5
E 1201 gr. en meer	1	3,13

32

De aanwezigheid in de laagste klasse is dus gelijk aan die in de, op één na, hoogste. De middengroep is zeer talrijk.

Voor de waskaarsmakers hebben we deze maal minder gegevens: slechts 7 personen vonden we terug (21,21 %). De mediaan van de betaalde sommen is 360.

Ondanks het geringe aantal personen geven we toch een procentuele verdeling van de betalers over de klassen.

<i>KLASSE</i>	<i>Waskaarsmakers</i>	<i>%</i>
A tot 120 gr.	—	—
B 121-240 gr.	1	16,67
C 241-480 gr.	3	50
D 481-1200 gr.	1	16,67
E 1201 gr. en meer	1	16,67

6

Het enige wat we hieruit met enige zekerheid kunnen besluiten is weer de sterke vertegenwoordiging in de middengroep.

Ondanks het nog beperkter aantal gegevens voor de schede- en mesmakers, geven we toch de resultaten. We vonden vijf schedemakers terug (15,15 %). De mediaan hier is gelijk aan de algemene mediaan 240. De procentuele verdeling geeft als resultaat:

<i>KLASSE</i>	<i>Schedemakers</i>	<i>%</i>
A tot 120 gr.	2	40
B 121-240 gr.	1	20
C 241-480 gr.	2	40
D 481-1200 gr.	—	—
E 1201 gr. en meer	—	—

5

Voor de mesmakers is het aantal teruggevonden namen nog kleiner, nl. 3 (12 %).

De mediaan ligt zeer hoog, nl. 720.

KLASSE	Mesmakers	%
A tot 120 gr.	—	—
B 121-240 gr.	—	—
C 241-480 gr.	1	33,33
D 481-1200 gr.	2	66,67
E 1201 gr. en meer	—	—

3

Het voorkomen van twee personen in de klasse D wijst in de richting van het voorbeeld van Lievin Goele uit de verplichte lening³¹². De, in vergelijking met de verplichte lening, sterkere aanwezigheid in de midden-groep die we voor alle afdelingen kunnen constateren, en ook in de algemene procentuele verdeling, wordt door M. BOONE als volgt verklaard: het gaat hier deels om een schijntegenstelling. Angezien de verplichte lening immers geen paupers bevat, kon wie daar tot de laagste klassen behoorde, in werkelijkheid in de middengroep thuishoren, als daar de armsten wel zouden zijn in opgenomen. De in de verplichte lening betaalde sommen hebben bovendien een meer willekeurig karakter dan de bedragen betaald in deze directe belasting³¹³.

Ten slotte richten we onze aandacht naar het laatste belastingsdocument, de rechtstreekse evenredige belasting in de St.-Jakobsparochie. De teruggevonden namen zijn hier nog geringer in aantal. We geven daarom alle gegevens in een tabel.

KLASSE	aant. bet. ³¹⁴	%	Coornaerde	%	Maerct	%
A tot 120 gr.	217	42,55	3	33,33	4	25
C 241-480 gr.	140	27,45	1	11,11	5	31,25
B 121-240 gr.	99	19,41	3	33,33	3	18,75
D 481-1200 gr.	48	9,41	2	22,22	2	12,5
E 1200 en meer	6	1,18	—	—	2	12,5
	510		9		16	

KLASSE	C+M	%	Waskaars	%	Schede	%	Mes	%
A tot 120 gr.	7	28	—	—	1	50	—	—
B 212-240 gr.	6	24	—	—	—	—	—	—
C 241-480 gr.	6	24	3	100	1	50	—	—
D 481-1200 gr.	4	16	—	—	—	—	—	—
E 1200 en meer	2	8	—	—	—	—	—	—
	25		3		2		—	

(312) Cfr. supra, p.

(313) M. BOONE, *o.c.*, dl. I, p. 86, 88.

(314) W. BLOCKMANS, *Peelingen...*, p. 229.

Uit deze tabel blijkt dat het voor de afdeling *Coornaerde*, waarvan slechts 9 namen zijn teruggevonden (9,89 %), de laagste klassen minder vertegenwoordigd zijn dan bij de algemene verdeling. De aanwezigheid in klasse C en D is daarentegen sterker.

In de afdeling *Maerct* (12,5 % teruggevonden) zijn de klassen D en E sterker vertegenwoordigd dan voor gans de parochie; in iets mindere mate geldt dit ook voor de klasse B. Het tegengestelde is waar voor de laagste klasse.

Reeds eerder is gezegd dat deze belastingsdocumenten getoetst zijn aan de Staten van Goed. Vier van de personen waarvoor dit gebeurd is, zijn leden van het meerseniensambacht. Hieruit blijkt dat Jan De Peystere, lid van de afdeling van de *Coornaerde*, tevens lid is van de nering van de goudsmiden³¹⁵. Zoals in de verplichte lening het geval is, komt hij ook hier naar voor als meergegoede: hij is o.a. bezitter van 3 huizen³¹⁶. Jacop Vanden *Ecke*, eveneens lid van de afdeling *Coornaerde*, bezit delen van 2 huizen, en een stuk grond in Zevergem³¹⁷. Lievin Vande Nieuwenhuus, die wij tegenkomen als lid van de afdeling *Maerct*, schijnt tevens lid te zijn geworden van de nering van de riemmakers. Ook hij is bezitter van een volledig en gedeeltelijk huis en grond buiten de stad. Het bedrag dat hij leende in 1492, nl. 40 d.gr., lijkt niet in verhouding met zijn reëel bezit³¹⁸.

Tenslotte is er nog de waskaarsmaker Willem Pipe die een huis en tal van landeigendommen bezit³¹⁹.

Een andere bron die in aanmerking komt voor sociale stratificatie zijn de jaarregisters van de Keure, die hoofdzakelijk transacties op onroerende goederen, verleden voor de stadsmagistraat, bevatten. De transacties met betrekking op verkoop van huizen in Gent gelegen, en van renten verkocht en gekocht door inwoners van Gent, zijn voor de jaren 1483-93 bestudeerd door B. REUSENS³²⁰. In tegenstelling tot de hiervoor besproken fiscale bronnen wordt in de schepenregisters soms het beroep van de betrokken partijen vermeld. Het is echter duidelijk dat dit slechts occasioneel en eerder willekeurig gebeurt, zodat we uit het afwezig blijven van beroepsopgave niet kunnen besluiten dat die persoon in kwestie geen beroep uitoefent³²¹. Er zijn ongetwijfeld meer meerseniens betrokken bij de koop en verkoop van onroerende goederen dan het eerder kleine aantal, dat de schepenregisters als dusdanig vermelden, doet vermoeden³²². De volgende tabel bevat de namen van de meerseniens die volgens bijlage 2 van voornoemde verhandeling een huis verkopen³²³.

(315) Voor het dubbel lidmaatschap, cfr. p. 11, 15, 17, 21.

(316) M. BOONE, *o.c.*, dl. I, p. 125.

(317) M. BOONE, *o.c.*, dl. I, p. 138.

(318) M. BOONE, *o.c.*, dl. I, p. 125.

(319) W. BLOCKMANS, *De vermogensstructuur...*, p. 146.

(320) B. REUSENS, *o.c.*

(321) B. REUSENS, *o.c.*, dl. I, p. 135.

(322) Daar vertegenwoordigers van de andere afdelingen van het ambacht heel weinig of helemaal niet vermeld worden, laten we hen hier buiten beschouwing.

(323) B. REUSENS, *o.c.*, dl. II, bijlage 2, pp. 11-12.

<i>Naam</i> ³²⁴	<i>Huis</i>	<i>Verkoopprijs</i> ³²⁵	<i>Ligging</i>
DULLAERT, Jan	1/2	2032	St. Lievensstraat
HEEREN, Jan VAN DER	1	2586	Veerstraat
SCHUERE, Ghyssebrecht VAN DER	1	18474	Lange Munt
WILLAEYS, Gillis	1	—	Brabantdam
ZOMERE, Jan DE	1	8704	Onderstraat

Meerseniërs die een huis kopen zijn:

<i>Naam</i>	<i>Huis</i>	<i>Koopprijs</i>	<i>Ligging</i>
BOCHOUTE, Lievin VAN	1	9094	Brabantstraat
BUC, Jacop DE	1/2	13008	Lange Munt
DULLAERT, Laureins	dl.	—	Lange Munt
FEYPIN, Pieter	1	45280	Lange Munt
GROETE, Willem DE	dl.	—	Lange Munt

De categorieën van huizen, opgesteld door B. REUSENS ³²⁶ zijn de volgende:

<i>Categorie in d.gr. Vl.</i>	<i>karakter</i>
1. 0- 5000	goedkoop
2. 5000-10000	bescheiden
3. 10000-15000	vrij duur
4. 15000-20000	duur
5. 20000+	zeer duur

Als we dit vergelijken met de vorige tabellen, bekomen we het volgende resultaat: 2 meerseniërs zitten in de laagste categorie, 2 bovenaan de tweede, 1 in de derde (doch het gaat hier slechts om 1/2 huis), 1 in de vierde en 1 in de vijfde categorie. Bij vergelijking met de gemiddelde huisprijs (mediaan) in de jaren 1483-93 in Gent, nl. tussen 4000 en 5000 d.gr. Vl., en rond 5800 d.gr. Vl. in 1489-91 ³²⁷ valt op dat de prijzen der huizen ge- en verkocht door de meerseniërs hier over het algemeen ver boven liggen.

Tevens blijkt uit die tabellen dat tal van meerseniërs een huis of een deel ervan bewonen of althans bezitten in de Lange Munt. Als we ook de renteverkopen, waarbij de rente bezet wordt op de bezitting(en) van de verkoper, en de aanduidingen van burens, bekijken, vinden we nog

(324) De namen die we niet terugvinden in de hierboven gegeven lijst zijn personen die pas na 1484-85, opstellingsdatum van de statische ledenlijst, tot het ambacht toetreden.

(325) Uitgedrukt in d.gr. Vl. Waar geen (ver)koopprijs vermeld wordt, kon deze niet berekend worden.

(326) B. REUSENS, *o.c.*, dl. I, p. 61.

(327) B. REUSENS, *o.c.*, dl. I, p. 63.

5 meerseniërs die dezelfde straat bewonen, nl. Lievin van Basselaere, Lievin van de Bossche, Jan vanden Hove, Jan de Stovere en Jan de Smet³²⁸. In de topografische repartitie van de welvaart, door B. REUSENS doorgevoerd aan de hand van de huisprijs, komt deze straat naar voor als één van de welvarendste straten van Gent³²⁹. De talrijke aanwezigheid van meerseniërs in deze straat kan op twee manieren verklaard worden. Locale concentratie van bepaalde ambachten is een veel voorkomend verschijnsel dat meestal nauw samenhangt met de benodigdheden voor het door hen uitgeoefend bedrijf: zo treft men volders bijvoorbeeld meestal in de buurt van water aan. Kleinhandelaars, zoals de meerseniërs, vestigen zich bij voorkeur in de nabijheid van hun concurrenten, daar kooplustigen zich meestal naar die plaatsen begeven waar de keuze van de aangeboden producten het grootst is³³⁰. Wat meer in het bijzonder de Lange Munt betreft, deze straat is de verbindingsweg tussen twee belangrijke marktplaatsen, nl. de Vrijdagmarkt en de Koornmarkt, en heeft dus voor de meerseniërs, en andere handelaars, een zeer gunstige ligging.

Alhoewel de gegevens, verzameld voor het meerseniërsambacht zeer onvolledig zijn, en met het besef dat kwantitatieve gegevens niet volstaan om een volmaakt beeld te vormen van de reële sociale positie van de leden van de nering — een gevaar waar B.H. SLICHER-VAN BATH³³¹ en J. HANNES³³² terecht op wijzen: ook aanzien en uitstraling naar buiten, prestige en verantwoordelijkheid, eerder kwalitatieve elementen dus, spelen hierin een rol — menen we toch met zekerheid reeds een en ander te kunnen besluiten.

Uit de tabellen blijkt dat de eigenlijke meerseniërs in alle fiscale klassen vertegenwoordigd zijn. In vergelijking met de algemene verdeling van alle leners en belastingsbetalers en met de gemiddelde huisprijs schijnt hun aanwezigheid over het algemeen bovendien groter in de hogere dan in de lagere klassen. Uit een aantal voorbeelden uit de Staten van Goed blijken sommige onder hen talrijke bezittingen te hebben, doch tegelijkertijd ook nog van een andere ambacht lid te zijn. We wezen vroeger reeds op het vaak voorkomen van dubbel lidmaatschap bij de meerseniërs³³³. Dit is een factor waarmee we rekening moeten houden³³⁴; het is immers mogelijk dat een meerseniër zijn inkomsten en rijkdom niet enkel in kwaliteit van meerseniër, maar ook als uitoefenaar van een tweede beroep vergaard heeft.

Wat de waskaarsmakers betreft, zij lijken minder vertegenwoordigd in de hoogste klasse, doch we moeten hier rekening houden met uitzonde-

(328) B. REUSENS, *o.c.*, dl. II, bijlage 2, p. 11-12.

(329) B. REUSENS, *o.c.* dl. I, p. 98, nr. 81.

(330) C. WYFFELS, *o.c.*, p. 117.

(331) B.H. SLICHTER VAN BATH, *Methodiek en techniek van het onderzoek naar de sociale stratificatie in het verleden*, in: *T.v.G.*, jrg. 84, afl. 2, 1971, p. 152.

(332) J. HANNES, *De woning als statussymbool. Een bespreking*, in: *T.v.G.*, jrg. 84, afl. 2, 1971, p. 361.

(333) Cfr. *supra*, p. 21.

(334) Zie ook R. VAN UYTVEN en W. BLOCKMANS, *De noodzaak van een geïntegreerde sociale geschiedenis. Het voorbeeld van de Zuidnederlandse steden in de late middeleeuwen*, in: *T.v.G.*, jrg. 84, afl. 2, 1971, p. 282.

ringsgevallen, zoals Willem Pipe. Ook mesmakers treffen we soms in de hogere klassen aan. De schedemakers schijnen armer: een van hen, Lievin vanden Abeele, is trouwens pauper³³⁵.

Nu we gezien hebben dat in het meerseniersambacht alle sociale geledingen van de maatschappij vertegenwoordigd zijn, rest ons de vraag in hoeverre het ambacht zich inlaat met de zorg voor haar behoeftige leden. De enige concrete inlichting waarover we hieromtrent beschikken, is dat het ambacht alleszins vanaf 1430 voorkomt onder de lijst van instellingen die jaarlijks vanwege de stadsmagistraat aalmoezen, meestal onder de vorm van wijn, haring en turf, krijgen³³⁶. Van een degelijk georganiseerd liefdadigheidssysteem zoals dat bij de meerseniersambachten van Antwerpen³³⁷, Brussel³³⁸, en Leuven³³⁹ het geval is, hebben we echter geen sporen gevonden.

BESLUIT

Het door ons gebruikte dossier over het meerseniersambacht laat ons toe te besluiten dat het een niet onbelangrijke plaats inneemt in het Gentse ambachtswezen: de meerseniers spelen een voorname rol in de bevoorradings van de stadsbewoners in zeer gevarieerde producten, meestal van vreemd fabricaat. Deze vaststelling leidt noodzakelijk tot de vraag welke hun juiste plaats is in het marktwezen. Alleszins zijn ze bedrijvig in het lokale en interregionale handelsverkeer. Of ze ook aan internationale handel deelnemen blijft een open vraag: om deze te beantwoorden is het voorhanden zijnde bronnenmateriaal ontoereikend.

Het dossier leert ons meer over de innerlijke structuur van het ambacht, de samenstelling, reglementering, de opleiding en het bestuur. Duidelijk komt hierin het exclusivistisch en monopolistisch streven, eigen aan het ambachtswezen, tot uiting.

Tenslotte verstrekt de vergelijking van namen uit het ledenregister met andere bronnen zoals de fiscale documenten en akten van vrijwillige rechtspraak, ons enige informatie over de materiële situatie van de leden van het ambacht en hun plaats als groep in de maatschappij. Het is pas langs deze moeizame weg van systematische vergelijking van alle namen uit diverse interessante dossiers dat we fundamentele informatie kunnen verzamelen op ruimere schaal over de sociale status van de groep.

(335) Cfr. supra, p. 58, noot 302.

(336) Zie over deze aalmoezen vanwege de stad: W.P. BLOCKMANS en W. PREVENIER, *Armoede in de Nederlanden van de 14e tot het midden van de 16e eeuw: Bronnen en Problemen*, in: *T.v.G.*, jrg. 88/4, 1975, p. 520-521. Enkele voorbeelden van aalmoezen aan het *meerseniershuus* uit de stadsrekeningen: SAG, 400/14, f° 178 (1430-31), f° 267 v° (1431-32), 400/15, f° 19 (1435-36), 400/16, f° 84 v° (1441-42), 400/17, f° 11 (1449-40), 400/18, f° 34bis v° (1454-55).

(337) E. GEUDENS, *o.c.*, dl. I, p. 86.

(338) G. DES MAREZ, *o.c.*, p. 462; E. HUYS, *Duizend jaar mutualiteit bij de Vlaamse gilden*, Kortrijk, s.d., p. 237, 242, 244.

(339) J. VERHAERT, *o.c.*, p. 61.

BIJLAGE ³⁴⁰*Lijst van de door ons in de bronnen teruggevonden dekens
van de nering der meerseniers*

1356-57	Jan Sickelvoet
1398-99	Mattheeus de Backere
1414-15	Janne van Bouchoute
1424-26	Lievin Papal
1427-28	Jan Caubrake
1429-30	Jan van Bouchaute
1445-46	Jan Pappal
1446-48	Gillis Pappal
1448-55	Claeys Weytins
1455-56	Jan Scaep
1457-58	Henricke Papal
1461-62	Cornelis de Bloc
1463-65	Cornelis de Bloc
1465-66	Willem Brandins
1469-70	Arend Huevic
1472-74	Cornelis de Bloc
1478-79	Osten Papal
1479-81	Ghysselbrecht van der Schuere
1481-84	Jan de Rantere
1484-85	Jan Dullaert
1485-87	Denys Versaren
1487-92	Willem de Vleeschauwere
1492-93	Gillis van Zonnemare
1493-94	Pieter van der Schuere
1494-97	Jan Plouvier
1497-1503	Olivier de Cleere
1503-05	Lievin Toebast
1505-06	Pieter van der Schuere
1506-08	Joris van Overwale
1508-09	Kristoffel van Hove
1509-10	Lauwereyns Dullaert
1510-12	Jan van Caneghem
1512-13	Pieter van der Schuere
1513-14	Joris de Backere
1514-17	Joris van Overwale
1517-20	Willem de Grootte
1520-21	Pieter Terlync
1521-23	Kristoffel van den Hove
1523-24	Jan van Caneghem
1524-25	Pieter van der Schuere

(340) SAG, 156/1; 172/12; 178/1, 5; 182/2; 301/29, 56; C.O.; F.M. *Memorieboek der stad Ghent van 't jaar 1301 tot 1737*, dl. II, p. 151.

1525-27	Willem de Grooten
1527-32	Willem de Grooten
1527-32	Willem van der Kene
1532-34	Lievin Dhooghe
1534-37	Dieric de Backere
1537-39	Lauwereyns van den Heerweghe
1539-40	Olivier Tyncke